

บทที่ ๓

สังเขปเกี่ยวกับนิทาน เรื่อง ศรีธนญชัย และปริบทที่เกี่ยวข้อง

๑. ความนำ

เพื่อที่จะช่วยให้เข้าใจเนื้อหาสาระจากนิทานเรื่องศรีธนญชัยได้รอบคอบยิ่งขึ้น ฉะนั้นก่อนที่ลงมือศึกษา “ตัวเนื้อหา” ของนิทานเรื่องนี้ ควรจะได้กล่าวถึง “ปริบท” ที่เกี่ยวข้องเท่าที่จำเป็นก่อน ซึ่งประกอบด้วยประเด็นต่าง ๆ ที่น่าสนใจ คือเรื่อง ความหมาย, ประวัติความเป็นมา, ลักษณะ, การแบ่งประเภท และคุณค่าของนิทานพื้นบ้าน แล้วหลังจากนั้นจึงจะได้กล่าวถึงเนื้อหาสาระของนิทานเรื่องศรีธนญชัยโดยสังเขปในลำดับต่อไป

ซึ่งจะได้กล่าวแต่ละประเด็นตามลำดับดังนี้

๒. ความหมายและประวัติความเป็นมาของการเล่านิทาน

๒.๑ ความหมาย

พจนานุกรม ๆ ให้ความหมายว่า นิทาน น. เรื่องที่เล่ากันมา เช่น นิทานชาดก นิทานอีสป เป็นต้น ในภาษาอังกฤษใช้ว่า a tale, a story, a yarn, a fable ส่วนคำพ้อง หรือ synonym ของคำว่านิทาน คือ “นิยาย” และพจนานุกรม ๆ ได้ให้ความหมายในทำนองเดียวกันว่า “นิยาย” น. เรื่องที่เล่ากันมา ส่วน กิ่งแก้ว อรรถากร กล่าวไว้ว่า คำว่า “นิทาน” เป็นศัพท์ภาษาบาลี มีความหมายว่า คำเล่าเรื่อง ฉะนั้นนักเขียนนวนิยาย เรื่องสั้น บทความ เกร็ดความรู้ ก็คือผู้เล่าเรื่องนั่นเอง ซึ่งเรื่องที่เล่าอาจจะประสมการณณ์ที่เกิดขึ้นจริง หรืออาจจะประสมจินตนิยายที่แต่งขึ้น แล้วนำมาเล่า หรือเขียนเล่าสู่กันฟัง (กิ่งแก้ว อรรถากร, ๒๕๑๕ : ๑๑) ส่วนคำว่า “นิทานพื้นบ้าน” หรืออาจจะเรียกอีกอย่างว่านิทานพื้นเมือง (folktales) หมายถึงนิทานเฉพาะถิ่น (area) ซึ่งมักจะแบ่งโดยอาศัยเขตแดนทางภูมิศาสตร์ เช่น นิทานพื้นบ้านภาคเหนือ, นิทานพื้นบ้านภาคอีสาน, นิทานพื้นบ้านภาคกลาง เป็นต้น หรือถ้าจะแบ่งเขตแดนให้กว้างกว่านั้นก็ได้อีก เช่น นิทานพื้น

เมืองในแถบประเทศที่นับถือศาสนาอิสลาม, นิทานพื้นเมืองในเขตชุมชนที่พูดภาษาเยอรมัน, นิทานพื้นเมืองในเขตสกอตแลนด์ เป็นต้น แต่ถ้าพิจารณาในแง่คติชนวิทยา (folk lore) คำว่า นิทาน, นิทานพื้นบ้าน หรือนิทานพื้นเมือง หมายถึง “เรื่องเล่าสืบทอดกันมาเป็นมรดกทางวัฒนธรรม ส่วนใหญ่ถ่ายทอดด้วยวิธีมุขปาฐะ แต่ก็มืออยู่จำนวนมากที่ได้รับการบันทึกไว้” (กิ่งแก้ว อัดถา-กร, ๒๕๑๕ : ๑๒)

๒.๒ ประวัติความเป็นมาของการเล่านิทาน

ยังไม่มีหลักฐานปรากฏแน่ชัดว่านิชมเล่ากันมาตั้งแต่สมัยใด แต่เชื่อกันว่าคงมีมาแต่ครั้งสมัยคึกคักบรรพ์แล้ว โดยที่มนุษย์ทุกชาติ ทุกภาษา และทุกชนชั้น นับตั้งแต่พระราชานุเคราะห์ถึงยาก หรือแม้แต่หมู่เทวดาค่างก็ชอบฟังนิทาน มีเรื่องเล่ากันว่าถ้ามนุษย์เล่านิทานในเวลากลางวันจะถูกเทวดาสาปแช่ง เพราะในเวลาดังกล่าวเทวดาต้องไปเฝ้าพระอิศวร จึงไม่มีเวลาว่างได้ฟังนิทานที่เล่าสู่กันฟังในหมู่มนุษย์ (ประจักษ์ ประกายพิทากร, ๒๕๒๗ : ๒) กล่าวกันว่าแม้แต่ในคัมภีร์สารัตถสมุจจัย ซึ่งแต่งมากกว่า ๗๐๐ ปี ยังได้กล่าวในคตอนอธิบายเหตุแห่งมงคลสูตร ว่า

ในครั้งพุทธกาลนั้น ตามเมืองในมัชฌิมประเทศ มักมีคนไปรับจ้างเล่านิทานในที่ประชุมชน เช่น ที่ศาลาพักคนเดินทาง เป็นต้น เกิดแต่คนทั้งหลายได้ฟังนิทาน จึงเกิดปัญหาขึ้นว่าอะไรเป็นมงคล เป็นปัญหาแพร่หลายไปจนถึงเทวดา และเทวดาไปทูลถามพระพุทธองค์ พระพุทธองค์จึงได้ทรงแสดงมงคลสูตร (วิเชียร เกษประทุม, มปป. : ๒)

ประเพณีการรับจ้างเล่านิทานให้คนฟังดังกล่าวนี้ แม้ในสยามประเทศก็มีมาแต่โบราณจนนับได้ว่าเป็นมหรสพอย่างหนึ่งซึ่งมักจัดให้มีขึ้นในงานพิธีต่าง ๆ เช่น งานโกนจุกในคอนคำ หลังจากที่ได้รับพระสวคมนตรีแล้ว ก็หากคนไปเล่านิทานให้แขกฟัง และยังมีลงมาถึงในชั้นกรุงรัตนโกสินทร์ (กุหลาบ มัลลิกะมาส, มปป. : ๒)

วิภา คงกะนันท์ ได้รายงานไว้ในหมู่ชาวกะเหรี่ยงยวงน้ำ มีการเล่านิทานเป็นประเพณีสืบทอดกันมาช้านาน คนเล่ามักเป็นผู้อาวุโส เรื่องที่เล่ามีทั้งตำนานชนชาติของตน ตำนานหรือพฤติกรรมของบุคคลในเผ่า นิทานที่มุ่งความบันเทิงเป็นใหญ่ และนิทานที่มุ่งสั่งสอน อบรม ซึ่งแสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของความเชื่อ ศาสนา และระบบค่านิยม นิทานบางเรื่องใช้ขับร้องประกอบเสียงแคนในงานทำบุญหรืองานบันเทิง (วิภา คงกะนันท์, ๒๕๒๗ : ๖) บางแห่งก็มีประเพณีเล่านิทานสู่กันฟังในหมู่คนเลี้ยงวัวโดยสมาชิกผู้อาวุโสเป็นผู้เล่า เพื่อเป็นการ

แลกเปลี่ยนกับสมาชิกชุมชนให้ช่วยค้ำวัวให้แทน บางแห่งก็เล่าเพื่อความเพลิดเพลินเป็นการฆ่าเวลาเพื่อรอพระอาทิตย์ตกดิน ซึ่งเป็นเวลาที่ต้องค้ำวัวกลับบ้าน นอกจากนี้มีการเล่านิทานก่อนนอนเพื่อกล่อมให้เด็กหลับ หรือเล่าให้ลูกหลานฟังในเวลากลางวัน ในยามที่ผู้ใหญ่ทำงานจักสาน เพื่อป้องกันมิให้เด็กไปเที่ยวไกลบ้าน หรือบางทีก็เล่าเพื่อเป็นการอบรมสั่งสอนเป็นคัม (วิภา คงกะพันธ์, ๒๕๒๗ : ๑๘)

๓. ลักษณะและการแบ่งประเภทของนิทาน

๓.๑ ลักษณะของนิทานพื้นบ้าน

กุหลาบ มัดลิกะมาศ อธิบายว่านิทานพื้นบ้านมีลักษณะสำคัญ ๓ ประการ คือ (กุหลาบ มัดลิกะมาศ, มปพ. : ๒)

- ๑ เป็นเรื่องเล่าด้วยถ้อยคำธรรมดา เป็นภาษาร้อยแก้ว ไม่ใช่ร้อยกรอง
- ๒ เล่ากันด้วยปากสืบกันมาเป็นเวลาช้านาน แต่ต่อมาในระยะหลังเมื่อการเขียนเจริญขึ้น ก็อาจเขียนขึ้นตามเค้าโครงที่เคยเล่าด้วยปากเปล่า
- ๓ ไม่ปรากฏว่าผู้เล่าคั้งเดิมนั้นเป็นใคร อ่างแต่ว่าเป็นของเก่า ฟังมาจากผู้เล่า ซึ่งเป็นบุคคลสำคัญยิ่งในอดีตอีกต่อหนึ่ง

ส่วน เจือ สตะเวทิน อธิบายว่านิทานพื้นบ้านมีลักษณะสำคัญ คือ (เจือ สตะเวทิน, ๒๕๑๗ : ๔๖)

- ๑ ต้องเป็นเรื่องเก่า
- ๒ ต้องเล่ากันด้วยภาษาร้อยแก้ว
- ๓ ต้องเล่ากันด้วยปากมาก่อน
- ๔ ต้องแสดงความคิดความเชื่อของชาวบ้าน
- ๕ เรื่องจริงที่มีคติที่นับอนุโลมเป็นนิทาน เช่น มะกะโท ชาวบ้านบางระจัน

ถ้าจะเปรียบเทียบลักษณะของนิทานพื้นบ้าน ซึ่งเป็นวรรณกรรมมุขปาฐะ (oral literature) กับวรรณกรรมแบบลายลักษณ์อักษร (literary literature) จะแลเห็นลักษณะแตกต่างกันได้ชัดเจนดังนี้ (กรมศิลปากร, ๒๕๓๑ : ๑๓ - ๑๔)

๑ วรรณกรรมลายลักษณ์อักษรส่วนมากจะทราบชื่อผู้แต่ง โดยเจ้าของบทประพันธ์มักจะบอกชื่อเสียงเรียงนามของคนไว้อย่างเด่นชัด บางเรื่องอาจปกปิดชื่อผู้แต่ง แต่ผู้อ่านก็อาจรู้ได้ว่าเป็นงานที่ผลิตโดยคน ๆ เดียว หรือหลายคนร่วมกันทำงานจนเสร็จสิ้น เมื่องานชิ้นนั้นเสร็จสิ้นแล้ว ก็เป็นอันยุติโดยตัว ไม่มีการเปลี่ยนแปลงใด ๆ อีก ในขณะที่วรรณกรรมมุขปาฐะจะเป็นงานสะสมจากผู้แต่งหลายคน โดยเริ่มแรกอาจจะมีผู้แต่งเพียงคนเดียว แต่เมื่อผ่านขบวนการสืบทอดแล้ว ผู้รับการสืบทอดมักจะทำหน้าที่เป็นผู้ต่อเติมเสริมแต่งไปด้วยในตัว ทั้งนี้เพื่อให้เหมาะกับวัฒนธรรมหรือสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ในขณะนั้น ๆ

๒ รูปแบบของวรรณกรรมลายลักษณ์อักษรจะคงที่ หากต่อการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านเนื้อหาและรูปแบบ ในขณะที่วรรณกรรมมุขปาฐะจะมีเนื้อหาและรูปแบบหลากหลายกว่า คือเรื่องเดียวกัน อาจปรากฏในรูปแบบของคำานาน นิทาน เพลงพื้นบ้าน หรือหลายชนิดพร้อม ๆ กันก็ได้ ทั้งรายละเอียดของเรื่อง ก็สามารถเปลี่ยนแปลงไปได้ตามที่ผู้เล่าเรื่องต้องการ ซึ่งอาจจะเกิดจากผู้เล่าเรื่องต่อเติมเสริมแต่งขึ้นเองโดยเจตนาหรือไม่เจตนาก็ได้

๓ ในวรรณกรรมแบบลายลักษณ์อักษรผู้แต่งจะแยกตัวออกมาเป็นอิสระ ทำหน้าที่ผลิตผลงานเพียงอย่างเดียว โดยไม่ต้องคำนึงถึงอารมณ์ร่วมของผู้อ่าน ในขณะที่วรรณกรรมมุขปาฐะผู้เล่าไม่สามารถแยกตัวออกมาได้ แต่จะต้องสื่อสารกับผู้ฟังโดยตรง คอยสังเกตอารมณ์ร่วมหรือปฏิกิริยาได้ตอบจากผู้ฟังตลอดเวลา ฉะนั้นจึงจำเป็นต้องสอดแทรกมุขตลก คัดเสียด หรือออกท่าทางประกอบถ้าผู้ฟังสนใจ ผู้เล่าอาจจะหาขมุขประกอบอื่น ๆ เพื่อขีลเรื่องราวให้ยาวออกไปได้ แต่ถ้าผู้ฟังเริ่มเบื่อ ผู้เล่าก็อาจรวบรัดตัดตอนให้จบเรื่องเร็วขึ้นกว่าเดิมก็ได้

๔ วรรณกรรมแบบลายลักษณ์อักษรจะมีเนื้อหาคงเดิม สามารถอ่านบททวนใหม่ได้อีกหลายครั้งโดยที่ยังคงเป็นถ้อยคำถ้อยนวนเดียวกันทุกครั้ง ในขณะที่วรรณกรรมมุขปาฐะเป็นเรื่องที่คนส่วนมากเคยทราบเรื่องมาก่อนแล้ว เพราะฉะนั้นผู้เล่าจะต้องมีความชำนาญเป็นพิเศษที่จะดึงดูดผู้ฟังให้ติดตามเรื่องที่รู้คืออยู่แล้ว ไปจนจบเรื่อง

๕ ในแง่ของผู้รับรู้วรรณกรรม วรรณกรรมแบบลายลักษณ์อักษรจำกัดวงการกระจายอยู่แต่ในกลุ่มผู้ที่รู้หนังสือเท่านั้น ในขณะที่วรรณกรรมมุขปาฐะเป็นงานของชนส่วนใหญ่ซึ่งมีความแพร่หลายและเป็นที่ยุ้จักกันกว้างขวางกว่า

ตามที่กล่าวมานี้ พอจะสรุปลักษณะของนิทานพื้นบ้านได้ว่า เป็นวรรณกรรมมุขปาฐะที่เล่าสืบทอดกันมาปากต่อปาก โดยใช้คำร้อยแก้ว และไม่ทราบว่าใครเป็นผู้เล่าคนแรก ครั้นอยู่

ต่อมาเรื่องนั้น ๆ อาจจะได้รับบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษรก็ได้ ด้วยเหตุที่นิทานพื้นบ้าน เป็นเรื่องเก่าที่เล่ากันมาในลักษณะนี้ จึงทำให้ถูกต่อเติมเสริมแต่งให้เนื้อหาสาระค่อย ๆ ผิดเพี้ยนพิสดารออกไปจากเดิมเรื่อย ๆ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับปฏิภาณไหวพริบของตัวผู้เล่า, อารมณ์ร่วมของตัวผู้ฟัง สภาพแวดล้อมหรือบริบทต่าง ๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับ การเล่านิทานในครั้งนั้น ๆ

๓.๒ การแบ่งประเภทของนิทาน

ถ้าจะพิจารณาตามความหมายเชิงคติชนวิทยาพอจะแบ่งประเภทของนิทานได้ดังนี้ (คู กิ่งแก้ว อัครดากร, ๒๕๑๕ : ๑๒ - ๑๔)

๑. เทพนิยาย (fairy tale, household tale)

ขนาดของเรื่อง : ค่อนข้างยาว ประกอบด้วยหลายอนุภาค หลายตอน, ฉาก : แคนตมคติ หรือแคนในฝัน ไม่บ่งสถานที่เด่นชัด การพรรณนามักวิจิตรพิสดาร, ตัวละคร : เจ้าชาย เจ้าหญิง เป็น ตัวเอก, โครงเรื่อง : เจ้าชายเก่งกล้า สามารถผจญอุปสรรค พบเจ้าหญิง ครองรัก, ตัวอย่าง : สโนไวท์ ซินเคอเรลลา

๒. นิทานชีวิต (novella, romantic tale)

ขนาดของเรื่อง : ค่อนข้างยาว ประกอบด้วยหลายอนุภาค หลายตอน, ฉาก : บ่งสถานที่ และเวลาเด่นชัดในแคนชีวิตจริง, ตัวละคร : พระเอก นางเอก, โครงเรื่อง : การต่อสู้และการครองรัก, ตัวอย่าง : นิทานชุดอาหรับราตรี นิทานทรงเครื่องของไทย

๓. นิทานวีรบุรุษ (hero tale)

ขนาดของเรื่อง : ค่อนข้างยาว ประกอบด้วยหลายอนุภาค หลายตอน, ฉาก : แคนชีวิตจริง, ตัวละคร : วีรบุรุษ, โครงเรื่อง : ลำดับเหตุการณ์ผจญภัย การต่อสู้ หลายเหตุการณ์เป็นอนุกรม, ตัวอย่าง : การผจญภัยของเซอร์คิวิต

๔. นิยายประจำถิ่น (local tradition, local legend, migratory legend)

ขนาดของเรื่อง : แล้วยแต่กรณี, ฉาก : แคนชีวิตจริง, ตัวละคร : มนุษย์ ผี เทวดา สัตว์, เจ้า โครงเรื่อง : การกระทำและความสำคัญของบุคคลในท้องถิ่น อำนาจผีศาจเทวดา, ทัศนะของผู้เล่า : เชื่อว่าเหตุการณ์หรือปรากฏการณ์เกิดขึ้นจริง, ตัวอย่าง : เมืองลับแล เจ้าแม่สร้อยดอกหมาก

๕. นิยายอธิบายเหตุ (explanatory tale, etiological tale)

โครงเรื่อง : ตอบคำถามที่ว่า *ทำไม* ? เพื่ออธิบายความเป็นมาของสัตว์บุคคล สิ่งหรือปรากฏการณ์ต่าง ๆ, ตัวอย่าง : ทำไมจึงเกิดจันทรคราส ทำไมมคตะนอยจึงเอวคอค

๖. ตำนานและเทพปกรณัม (myth)

โครงเรื่อง : ประกอบด้วยอนุภาคว่าด้วยต้นกำเนิดของจักรวาล โลก มนุษย์ สัตว์ สิ่งของ ว่าด้วยโครงสร้าง ความสัมพันธ์และกฎเกณฑ์ ตลอดจนคุณและโทษของพฤติกรรมต่าง ๆ, ตัวอย่าง : พระพิฆเนศวร์ พระมณูกับน้ำท่วมโลก

๗. เรื่องสัตว์ (animal story)

ตัวละคร : สัตว์เป็นตัวเอก, เนื้อเรื่อง : พฤติกรรมของสัตว์ ที่เล่าเชิงเปรียบเทียบกับชีวิตมนุษย์เพื่อให้เกิดคติสอนใจ เรียกว่านิทานอุทาหรณ์, ตัวอย่าง : สุนัขจึงจอกกับนกกระสา

๘. มุขตลก (jest, humorous anecdote, merry tale, numskull tale)

ตัวละคร : คนทุกประเภท, เนื้อเรื่อง : เหตุการณ์ขัดแย้งที่ผู้ฟังมองด้วยอารมณ์ขัน ไม่ถือโทษ, ตัวอย่าง : เรื่องศรีธนญชัย เรื่องประเภทดาเดรชาชิ

จากการแบ่งประเภทนิทานดังกล่าวนี้ จะเห็นได้ว่านิทานเรื่องศรีธนญชัยจัดอยู่ในประเภทนิทาน มุขตลก ที่มุ่งเล่าสู่กันฟังเพื่อความบันเทิงเป็นเป้าหมายหลัก โดยไม่ถือสาในสิ่งที่ขัดแย้งกับคุณธรรมหรือสิ่งที่เกินจริงแต่อย่างใด

๔. คุณค่าของนิทาน

วิเชียร เกษประทุม ได้รายงานเกี่ยวกับคุณค่าของนิทานพื้นบ้านไว้ดังนี้ (วิเชียร เกษประทุม, มปพ. : ๘ - ๑๐)

๑ นิทานให้ความสนุกสนานเพลิดเพลิน : เป็นการผ่อนคลายความเครียด และช่วยให้เวลาผ่านไปอย่างไม่น่าเบื่อหน่าย การเล่านิทานของไทยอาจจะเล่าสู่กันฟังในครอบครัว เช่น ปู่ตาชาย หรือพ่อแม่เล่าให้ลูกหลานฟังยามว่างหรือก่อนนอน หรือเล่าในขณะที่ผู้คนได้มารวมกลุ่มกันประกอบกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งเป็นเวลานาน ๆ เช่น ขณะทำงานร่วมกัน อาจเป็นการเกี่ยวข้าว คำนานา จัดดอกไม้ ฯลฯ บางครั้งก็เล่าสู่กันฟังขณะหยุดพักกินข้าว หรือหยุดพักผ่อนหลังจากที่ประกอบภารกิจ

ร่วมกันในสังคม

การเล่านิทานในโอกาสต่าง ๆ ที่กล่าวมานี้ ทำให้เกิดความเพลิดเพลิน เป็นการผ่อนคลายความเครียดในขณะที่ทำงานหรือหลังจากที่ได้ทำงานหนักมาระยะหนึ่ง ทำให้เวลาแห่งภาวะที่จำเจหรืออึดอัดใจล่องไปโดยไม่รู้ตัว การเล่านิทานมุขตลกในขณะที่ทำงานหรือในวงสนทนา เป็นการช่วยเพิ่มบรรยากาศให้มีรสชาติและสนุกสนานยิ่งขึ้น

๒ นิทานช่วยกระชับความสัมพันธ์ : ในครอบครัว เด็กบางคนอาจมองผู้ใหญ่ว่าเป็นคนที่ขี้บ่นชอบดุด่า น่าน้ำหน้าหรือน่าเกรงขาม แต่ถ้าผู้ใหญ่มีเวลาเล่านิทานให้เด็กฟังบ้าง นิทานที่สนุก ๆ ก็จะช่วยให้เด็กอยากอยู่ใกล้ซิค ลดความเกรงกลัวหรือเบือนหน้าผู้ใหญ่ลง ผู้ใหญ่และเด็กก็จะมี ความใกล้ชิดสนิทสนมกันมากขึ้น แม้ในกลุ่มผู้ใหญ่ที่กระทำกิจกรรมร่วมกัน การได้ฟังนิทานนอกจากจะช่วยให้งานเป็นไปอย่างสนุกสนานไม่น่าเบื่อหน่ายแล้ว การฟังนิทานด้วยกัน หัวเราะสนุกสนานร่วมกัน ก็มีช่วยทำให้เกิดความสนิทสนมกัน การจัดกิจกรรมสำหรับกลุ่มสัมพันธ์ในปัจจุบัน ในบางครั้งมีการแทรกการเล่านิทานเข้าไปด้วย

๓ นิทานให้การศึกษาและเสริมสร้างจินตนาการ : โดยเหตุที่นิทานมีตัวละครซึ่งมีชีวิตจิตใจแบบมนุษย์เรา เด็กที่ได้ฟังนิทานจึงเท่ากับได้มีโอกาสเรียนรู้ลักษณะมนุษย์ การได้เรียนรู้เกี่ยวกับอุปสรรคต่าง ๆ ตลอดจนการเอาชนะอุปสรรคของตัวละคร จะช่วยให้เรียนรู้เรื่องของชีวิตมากขึ้น สามารถจะอดทนและพยายามหาทางเอาชนะเมื่อต้องเผชิญอุปสรรคในชีวิตจริง

นอกจากนี้ในนิทานมีเรื่องของนางฟ้า แม่มด อิทธิปาฏิหาริย์ สิ่งมหัศจรรย์ต่าง ๆ ยังมีคุณค่าในการเสริมสร้างจินตนาการของเด็ก กล่าวได้ว่านิทานช่วยให้เขารู้จักโลก รู้จักชีวิตอย่างที่เป็นจริง แล้ว ยังช่วยให้เขารู้จักใช้จินตนาการ ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญสำหรับความคิดสร้างสรรค์

๔ นิทานให้ข้อคิดและคติเตือนใจ : นิทานมิได้ให้แต่ความสนุกสนานเพลิดเพลินแก่ผู้ฟังเท่านั้น มีนิทานเป็นจำนวนมากโดยเฉพาะนิทานคติ จะให้ข้อคิดในแง่ใดแง่หนึ่ง เป็นการช่วยปลูกฝังคุณธรรมต่าง ๆ ที่สังคมพึงประสงค์แก่ผู้ฟัง เช่น ให้ซื่อสัตย์ ให้เชื่อฟังผู้ใหญ่ ให้พูดจาไพเราะอ่อนหวาน ให้ขยันขันแข็ง ให้มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เป็นต้น การสอนในนิทานนั้น ผู้เล่าจะแฝงข้อคิดไว้ในเรื่อง จึงทำให้คล้ายกับว่าผู้ฟังมิได้ถูกสอนโดยตรง นิทานมิใช่ให้ข้อคิดเฉพาะเด็กเท่านั้น นิทานหลายเรื่องให้ข้อคิดผู้ใหญ่ในด้านความประพฤติปฏิบัติชอบ อยู่ในระเบียบอันดีงามของสังคม นิทานได้ชี้ให้เห็นลักษณะของบุคคลที่พึงประสงค์และไม่พึงประสงค์ของสังคม นิทานจึงเปรียบเสมือนเครื่องมือปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมที่เป็นบรรทัดฐานของสังคม

๕ นิทานช่วยสะท้อนให้เห็นสภาพของสังคมในอดีตหลาย ๆ ด้าน : เช่น ลักษณะของสังคม วิถีชีวิตของประชาชนในสังคม ตลอดจนประเพณี ค่านิยม และความเชื่อ เป็นต้น สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้จะปรากฏอยู่ในนิทานเสมอ ถ้าผู้ฟังหรือผู้อ่านนิทานได้รู้จักสังเกต วิเคราะห์นิทานต่าง ๆ เหล่านั้น ก็จะทำให้เกิดความเข้าใจสภาพชีวิตของประชาชนในท้องถิ่นต่าง ๆ อย่างแท้จริง นิทานเปรียบเสมือนกระจกเงาบานใหญ่ที่ช่วยส่องให้เห็นตนเองว่าเป็นอย่างไร นิทานจึงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญอย่างหนึ่ง

เพราะฉะนั้น ตามที่กล่าวมาทั้งหมดย่อมเป็นการสะท้อนให้เห็นได้ว่านิทานเป็นเรื่องบันเทิงใจอย่างหนึ่งของมนุษย์ เป็นแหล่งรวบรวมจินตนาการและความฝัน เป็นทางออกทางใจ ช่วยให้มีความสุขและพักผ่อนทั้งทางใจได้ นอกจากนี้ยังได้รับคติสอนใจที่แอบแฝงอยู่ในนิทานนั้น ๆ ด้วยเสมอ

๕. สังเขปเนื้อหาของนิทานเรื่อง ศรีธนูชัย

ดังได้กล่าวไว้ในบทที่ ๑ ว่า นิทานเกี่ยวกับการใช้ปฏิภาณไหวพริบเชิง “แฝด-สะจิว” ในลักษณะเดียวกับเรื่องศรีธนูชัย มีเล่าขานกันในหลายประเทศแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยที่ไม่มีหลักฐานยืนยันได้ว่าในแต่ละฉบับสำนวนเหล่านี้ต่างก็รับอิทธิพลทางความคิดระหว่างกันและกันหรือไม่ และยังไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัดว่าเป็นวรรณกรรมขนานแท้ดั้งเดิมของชาติใด (วิภา คงกะพันธ์, ๒๕๒๕ : หน้า ก.) เพียงแต่สรุปเป็นประเด็นหลักร่วมกันได้ว่าในสำนวนของทุกชาติทุกภาษา พระเอกของเรื่องจะเป็นบุคคลประเภทเจ้าปัญญา แต่ใช้ปัญญาไหวพริบไปในทางที่ฉลาดแกมโกง ส่วนเหตุการณ์หรือสถานการณ์ในท้องเรื่องที่ยกขึ้นมาเป็นช่องทางให้พระเอกได้ใช้ปัญญาไหวพริบนั้น พบว่าในฉบับสำนวนของกัมพูชา เวียดนาม ลาว และไทย มีลักษณะคล้ายคลึงกันในทางด้านสาระเนื้อหา ส่วนฉบับสำนวนของอินโดนีเซีย มาเลเซีย ฟิลิปปินส์ และสิงคโปร์ จะมีลักษณะคล้ายคลึงกับของไทยค่อนข้างน้อยมาก (ดู กัญญรัตน์ เวชศาสตร์, ๒๕๒๑ : บทคัดย่อ)

ดังได้กล่าวแล้วเช่นกันว่าในงานวิจัยชิ้นนี้ได้จำกัดขอบเขตด้านเนื้อหาไว้เฉพาะในฉบับสำนวนภาษาไทยตามรายชื่อหนังสือที่ให้ไว้ในขอบเขตของการวิจัยในบทที่ ๑ เท่านั้น จากเนื้อหาในแต่ละฉบับสำนวนภาษาไทยเหล่านี้ รายละเอียดของเนื้อหา, ถ้อยคำสำนวน และเค้าโครงเรื่องปลีกย่อยบางแง่บางประเด็นอาจจะแตกต่างกันออกไปบ้าง ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะเดิมทีนิทานเรื่องนี้เป็นวรรณกรรมมุขปาฐะดังกล่าวแล้ว จึงเป็นเล่าสู่กันฟังปากต่อปาก แล้วค่อย ๆ

แพร่หลายจากท้องถิ่นหนึ่งไปสู่ท้องถิ่นอื่น ๆ โดยที่ผู้เล่าแต่ละคนอาจจะถ่ายทอดคิดเพี้ยนไปจากที่เคยได้ยินได้ฟังมาแต่เดิมโดยที่มีได้ตั้งใจบ้าง หรือบางครั้งตั้งใจที่จะต่อเติมเสริมแต่งเข้าไปตามภูมิปัญญาของผู้เล่าเองบ้าง หรืออาจจะคิดแปลงเนื้อหาให้สอดคล้องกับสภาพพื้นที่ เวลา วิถีชีวิตความเป็นอยู่ ขนบธรรมเนียมประเพณีของแต่ละท้องถิ่นนั้น ๆ บ้าง อย่างไรก็ตาม แม้ว่าแต่ละฉบับสำนวนเหล่านี้จะมีรายละเอียดปลีกย่อยแตกต่างกันออกไปบ้าง แต่ถ้าพิจารณาโดยเค้าโครงและประเด็นหลักแล้ว พบว่าในทุกสำนวนยังคงรักษาเอกลักษณ์หลัก ๆ ไว้อย่างสอดคล้องกัน คือ เล่าให้เป็นนิทานประเภทมุขตลกที่มีตัวเอกของเรื่องเป็นบุคคลเจ้าปัญญา แต่ใช้สติปัญญาไปในทางลบ(negative wit) คือเป็นคนฉลาดแกมโกง และใช้ความฉลาดนั้น“บิดวาทิ” ให้ตนเองกลายเป็นฝ่ายได้เปรียบแทบทุกครั้งไป ฉะนั้นในการศึกษา “สังเขปเนื้อหาสาระของนิทานเรื่องศรีธนญชัย” ในหัวข้อนี้ จะกระทำโดยลงมือศึกษารายละเอียดของเนื้อหาของแต่ละฉบับสำนวนก่อน แล้วนำเนื้อหาของแต่ละฉบับสำนวนเหล่านั้นมาประมวลกันเข้า เพื่อพิจารณาคัดสรร หาประเด็นแกน, ประเด็นหลัก หรือ “ประเด็นร่วม” ที่แต่ละฉบับสำนวนมีเหมือน ๆ หรือคล้ายคลึงกัน แล้วนำประเด็นร่วมที่ได้จากการคัดสรรนั้นมาทำการศึกษาวิเคราะห์ เรื่อง การใช้ปฏิภาณไหวพริบในแง่ *แพด-อะชิ* และในแง่อื่น ๆ ตามที่เห็นสมควรต่อไป

๕.๑ การจัดประเภทของนิทานเรื่องศรีธนญชัย

ถือได้ว่านิทานเรื่องนี้จัดเข้าประเภทนิทานมุขตลก (jest) ที่แต่งขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์ที่จะเล่าสู่กันฟังเล่น ๆ เพื่อความสนุกเพลิดเพลิน, เป็นเรื่องประเภท “แก๊งเล่นเล่นเพทุบาย” หรือ “ใช้มารยาสาโดยให้หลงเชื่อ” (make-belief) มิใช่เรื่องจริงแต่อย่างใด และด้วยเหตุที่ผู้เล่ากำหนดให้ตัวเอกของเรื่องเป็นบุคคลเจ้าปัญญา แต่ใช้สติปัญญาและไหวพริบอย่างมีเล่ห์เหลี่ยม มีกลโกง เพื่อแก้ปัญหาเอาตัวรอดโดยที่ผู้อื่นคาดไม่ถึงเสมอ ฉะนั้นจึงสามารถจัดเรื่องนี้เข้าอยู่ในประเภท “นิทานตัวเอกเจ้าปัญญาแบบฉลาดแกมโกง” (trickster tale) ซึ่งถือว่าเป็นประเภทย่อยของนิทานประเภทมุขตลกอีกทีหนึ่ง

โดยทั่วไปแล้วตัวเอกของเรื่องจะใช้สติปัญญาไหวพริบหรือกลโกงผ่านทาง “มุขตลก” แบบหนึ่งแบบใดหรือหลายแบบประกอบกัน ดังที่ สติธ ธรรมสัน ได้เคยประมวลกลเม็ด (tricks) ของการใช้มุขตลกในลักษณะนี้ไว้หลายรูปแบบ ดังเช่น

๑ ความฉลาด	๘ กลลวงโดยวิธีเบ่งทับ
๒ ความโง่	๑๐ การปลอมแปลง
๓ ชนะการแข่งขันด้วยกลลวง	๑๑ การกล่าวหาที่ผิด
๔ การต่อรองแบบกลลวง	๑๒ ภรรยาเลว
๕ การลักขโมยและการหลอกต้ม	๑๓ ความเกียจคร้าน
๖ การหนีด้วยกลลวง	๑๔ พูหนวก
๗ กลลวงที่ทารุณ	๑๕ นักบวช
๘ การล่อลวงและการผิดประเวณี	๑๖ การมคเท็จและการไม้

ทั้งนี้ทั้งนั้น โครงสร้างตั้งอยู่บนความกลับตาลปัตรของชะตาชีวิต ความผิดกลายเป็นทาง นำลาภ ความอปรกติและผิดประเพณีนิยม ทำให้เกิดความหรรษา ทั้งนี้ทั้งนั้นเพราะผู้ฟังไม่ถือสา หากผู้ฟังถือสา เรื่องนั้น ๆ ก็จะกลายสภาพจากมุขตลกเป็นนิทานแนวอื่น หรืออาจดำเนินเรื่องเป็น โศกนาฏกรรมไปในที่สุด (อ้างใน กิ่งแก้ว อัคราภรณ์, ๒๕๑๕ : ๑๗)

๕.๒ ประวัติความเป็นมาของนิทานเรื่องศรีธนญชัย

ยังไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัดว่าต้นกำเนิดของนิทานเรื่องศรีธนญชัยมีมาตั้งแต่เมื่อใด และใครเป็นผู้แต่ง (เล่า) เป็นคนแรก แต่ถ้าพิจารณาจากฉาก, เหตุการณ์ และชื่อบุคคลในท้องเรื่อง ทั้งในสำนวนกาพย์, สำนวนกลอน และสำนวนร้อยแก้วประกอบเข้าด้วยกัน ก็น่าจะเชื่อได้ว่าผู้แต่งเรื่องนี้น่าจะสมมติเหตุการณ์ขึ้นในครั้งสมัยอยุธยา โดยพิจารณาจากพยานหลักฐานต่าง ๆ ดังนี้

(๑) พยานหลักฐานด้านชื่อบุคคลและสถานที่ในท้องเรื่อง : จากนิทานเรื่องศรีธนญชัยฉบับสำนวนต่าง ๆ ตามที่ กัญญรัตน์ เวชชาศาสตร์ ได้เคยศึกษารวบรวมลงเป็นตารางเพื่อเปรียบเทียบชื่อ “เมือง” ที่เกิดเหตุการณ์ตามสถานที่ในท้องเรื่องไว้ จำนวน ๑๓ สำนวน พบว่ามีอยู่ถึง ๑๐ สำนวน ที่ระบุไว้ตรงกันว่าเหตุการณ์นี้เกิดขึ้นที่เมือง “อยุธยา” มีเพียง ๓ สำนวน ที่เรียกชื่อเมืองต่างกันออกไป กล่าวคือ เสภาศรีธนญไชยเชิงเมียง เรียกชื่อเมืองว่า “ทวาลี”, สำนวนที่จารลงใบลานของภาคอีสาน เรียกชื่อเมืองว่า “สัตยทียา” และศรีธนญชัยเชิงเหมียง เรียกชื่อเมืองว่า “ทวาราวดี” และในบรรดาสำนวนต่าง ๆ เหล่านี้ มีอยู่ถึง ๖ สำนวน ที่ระบุว่าเหตุการณ์นี้เกิดขึ้นในสมัยพระเจ้า “เจษฏา” ซึ่งทรงมีพระเหตีสี่ที่มีพระนามเรียกต่าง ๆ

กัน เช่น จันทิ, สุตตะมาลี, อนงมาลี, สุวรรณบุปผา และ สุทธิมา เป็นต้น (ดู กัญญรัตน์ เวชชศาสตร์, ๒๕๒๑ : ๑๒๑ - ๑๒๒)

อย่างไรก็ตาม ถ้าตรวจสอบจากหลักฐานทางด้านภูมิศาสตร์, ประวัติศาสตร์ที่ระบุไว้ว่าเหตุการณ์นี้เกิดขึ้นที่ “ตำบลบ้านบึง” นั้น ก็ยังเป็นที่ยังสงสัยอยู่ว่าหมายถึง “บึงพระราม” หรือ “ตำบลหนองโสน” อันเป็นที่ตั้งของกรุงศรีอยุธยาหรือไม่ หรืออาจจะเป็นบ้านบึงแห่งอื่น ๆ ที่ผู้เล่าคนแรกๆ จินตนาการขึ้นเองจากสภาพพื้นที่ทางภูมิศาสตร์อันเป็นที่ตั้งของกรุงศรีอยุธยา ซึ่งเป็นที่ราบลุ่มและมีห้วยหนองคลองบึงมากมาย หรืออาจจะเป็นเพียงสถานที่สมมติที่สมมติขึ้นเองโดยไม่เกี่ยวข้องกับสภาพที่ตั้งทางภูมิศาสตร์แต่อย่างใดก็อาจเป็นไปได้ แต่ถ้าจะตรวจสอบจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์อีกด้านหนึ่งพบว่าในช่วงระยะเวลา ๔๑๗ ปี แห่งสมัยอยุธยา มีกษัตริย์ทรงปกครอง จำนวน ๕ ราชวงศ์ คือ ราชวงศ์อู่ทอง, ราชวงศ์สุพรรณภูมิ, ราชวงศ์สุโขทัย, ราชวงศ์ปราสาททอง และราชวงศ์บ้านพลูหลวง ประกอบด้วยพระมหากษัตริย์ทั้งสิ้น ๓๓ พระองค์ จะไม่มีพระมหากษัตริย์ที่ทรงพระนามว่า “เจษฎา” ตามที่กล่าวอ้างถึงในนิทานเรื่องนี้แต่อย่างใด (ดู รอง ศยามานนท์ และคณะ อ้างใน ถนอม อานามวัฒน์, ๒๕๑๕ : ๑๒๕ - ๑๔๗)

(๒) พยานหลักฐานด้านเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับชาวต่างชาติ : นอกจากพยานหลักฐานด้านชื่อบุคคลและสถานที่ในท้องเรื่องข้างต้นแล้ว ยังมีพยานหลักฐานด้านเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับชาวต่างชาติอีกหลายเหตุการณ์ที่พอจะทำให้เชื่อได้ว่านิทานเรื่องนี้ น่าจะถูกสมมติให้เกิดขึ้นในสมัยอยุธยา กล่าวคือ มีการกล่าวถึงชาวต่างชาติเข้ามาค้าขายและทำพนันขันแข่งจนทำให้ศรีธนญชัยต้องใช้สติปัญญาและปฏิภาณไหวพริบให้ปรากฏหลายครั้ง ดังเช่น มีการกล่าวถึงศรีธนญชัยทำอุบายหนีการถูกประหาร โดยหลอกให้พ่อค้าสำเภจีนเข้ามาอยู่ในกรุงขังแทน, ศรีธนญชัยรับอาสาทายปริศนาธรรมแข่งขันกับนักปราชญ์ชาวศรีลังกา, รับทำพนันชาวฝรั่งเศส เรื่องผ้าวิเศษ เรื่องนกแขกเต้าพูดได้ และเรื่องเขียนรูปสัตว์ในเวลาอันรวดเร็ว, รับทำพนันหม่อมชาวอังกฤษเรื่องทำขวิดปลาให้มีเหล่า, รับทำพนันเจ้ากรุงหงสาวดีเรื่องสร้างเจดีย์ให้เสร็จภายใน ๗ วัน, กล่าวถึงศรีธนญชัยไปค้าขายที่เมืองจีนและหลอกดูพระพักตร์พระเจ้ากรุงจีน (ซึ่งกล่าวกันว่าหน้าเป็นสุนัข) โดยวิธีกินผักนึ่งไ้ไร่ราว จนถูกลงโทษโดยนำไปขังตึกเขินและตึกมด, รับทำแข่งขันค้ำน้ำท่นกับเจ้าแห่งเมืองชะวา, รับทำพนันชาวลาวเรื่องส่งเมียงข้ามน้ำ, รับทำพนันชาวเตล่งเรื่องแข่งขันชนควาย, รับทำพนันชาวเมืองไทรบุรีเรื่องแข่งขันชนไก่, รับทำพนัน

เจ้าต่างแดนเรื่องแข่งขันชนคนหัวล้าน เป็นต้น

ถ้าพิจารณาจากปริบทของเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่ยกมาให้ดูนี้ ประกอบเข้าด้วยกันกับ พยานหลักฐานในข้อแรก ก็ทำให้น่าเชื่อว่าเหตุการณ์ต่าง ๆ เหล่านี้น่าจะถูกสมมติขึ้นในสมัยอยุธยา ดังคำกล่าวสนับสนุนของ ทวน วิริยานนท์ ที่ว่า “เขา (ศรีธนญชัย) เกิดในสมัยกรุงศรีอยุธยา และเป็นสมัยที่พวกพ่อค้าวานิช ชาวต่างประเทศเข้ามาค้าขายในกรุงเทพฯ พวกนี้จัดว่ามีความฉลาดทอตัวแล้ว แต่ก็ยังมาเสียดูคนคืดของกรุงศรีอยุธยา” (ทวน วิริยานนท์ เขียนคำนำ ใน ประชวร พิศนาคะ, ๒๕๑๕ : ๕)

อนึ่ง. ถ้าพิจารณาจากอีกแง่มุมหนึ่ง จะเห็นได้ว่าตลอดระยะเวลาอันยาวนานแห่งสมัยอยุธยา ต้องเผชิญกับศึกรอบด้าน มีข้าศึกจากต่างชาติมาประชิดติดเมืองถึง ๖ ครั้ง จนต้องเสียกรุงเมื่อปี พ.ศ. ๒๓๑๐ ถึงแม้อยุธยาจะล่มสลายลงแล้ว แต่เบื้องหลังแห่งกรุงศรีอยุธยาถือว่าเป็นเมืองแห่งประวัติศาสตร์ เป็นบ่อเกิดแห่งภูมิปัญญาและนิยายร้อยแปด แม้แต่นิทานเรื่องขุนช้างขุนแผนก็ถือกำเนิดขึ้นในสมัยนี้เช่นกัน ประชวร พิศนาคะ กล่าวว่า “คนคืดศรีอยุธยา” ที่มีคำนำหน้าชื่อว่า “ศรี” มีมากมาย แต่เท่าที่มีหลักฐานปรากฏมี ๒ คน โดยคนแรกเป็นกวีที่มีตัวตนอยู่จริงในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช บุคคลดังกล่าว คือ “ศรีปราชญ์” ส่วนอีกคนหนึ่งเป็นเพียงตัวละครสมมติให้มีความเก่งกล้าทางด้านการใช้สติปัญญาไหวพริบ อันได้แก่ “ศรีธนญชัย” นั่นเอง (ประชวร พิศนาคะ, ๒๕๑๕ : ๒ - ๕)

ด้วยเหตุที่การดำเนินวิถีชีวิตในสมัยอยุธยาต้องเผชิญกับศัตรูรอบด้าน ทั้งกับชาวต่างชาติ, ชาติเดียวกันแต่ต่างเมือง หรือเมืองเดียวกันแต่ต่างพวกพ้องวงศ์ตระกูล จึงทำให้แต่ละฝ่ายต่างก็พยายามเสาะแสวงหากันคืดมีความสามารถไว้ใช้สอย และคนคืดก็มักจะเกิดขึ้นเสมอ ดังคำกล่าวที่ว่า “กรุงศรีอยุธยาไม่สิ้นคนคืด” และคำว่า “คนคืด” ดังกล่าวมิได้หมายเฉพาะคนที่เก่งทางด้านรบทัพจับศึกเพียงอย่างเดียว แต่หมายรวมถึงคนเก่งในทุก ๆ ด้าน ศรีธนญชัย ก็เป็นละครอีกตัวหนึ่งที่ สมบัติ จันทรวงศ์ ถือว่าถูกเสนอขึ้นในนามลูกชาวบ้าน ซึ่งถูกกำหนดให้เป็นตัวแทนของคนเก่งฝ่ายสติปัญญา เพื่อที่จะแสดงบทบาทต่อสู้กับยักษ์หรือฝ่ายปกครอง ซึ่งถูกกำหนดให้เป็นตัวแทนฝ่ายอำนาจ และผู้แต่งเรื่องนี้พยายามสะท้อนให้เห็นว่าฝ่ายปัญญาสามารถเอาชนะ ฝ่ายอำนาจ ได้เสมอ (สมบัติ จันทรวงศ์, ๒๕๒๑ : ๒๗๕ - ๓๐๔)

(๓) พยานหลักฐานด้านการเปลี่ยนแปลงนิทานเรื่องศรีธนญชัยจากวรรณกรรมมุขปาฐะให้เป็นวรรณกรรมแบบลายลักษณ์อักษร : แม้ได้กล่าวแต่ต้นว่าเหตุการณ์นี้น่าจะถูกสมมติให้เกิดขึ้นในสมัยอยุธยา แต่ก็ถือว่าเป็นเพียงเรื่องเล่าสืบต่อกันมาเป็นทอด ๆ และถูกต่อเติมเสริมแต่งให้มีรายละเอียดปลีกย่อยแตกต่างกันออกไปในแต่ละท้องถิ่น ครั้นอยู่ต่อมาได้มีการบันทึกเรื่องนี้ลงไว้เป็นลายลักษณ์อักษร แต่ในจำนวนเก่า ๆ ก็ยังไม่สามารถระบุวัน เดือน ปี และชื่อผู้บันทึกหรือผู้จัดพิมพ์ลงเป็นลายลักษณ์อักษรได้แน่ชัด เพียงแต่พบหลักฐานเท่าที่ชวนให้สันนิษฐานได้ดังนี้

ศรีธนญชัยตำนานกาพย์และลิลิตตำราพันต้น. ฉบับที่จัดพิมพ์เนื่องในงานศพนายจิด ศุภดิทธิ ฌ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม เมื่อวันที่ ๒๔ เมษายน พ.ศ. ๒๕๑๑ จำนวน ๑,๐๐๐ ฉบับ นั้น ถ้าสืบย้อนหลังขึ้นไป พบว่าการพิมพ์ครั้งนี้ถือว่าเป็นการพิมพ์ครั้งที่ ๓ ส่วนการพิมพ์ครั้งที่ ๒ จัดพิมพ์เนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพพระยาศรีพิพัฒนรัตนราชโกษาธิบดี (โดยไม่ปรากฏ วัน เดือน ปี ที่จัดพิมพ์) ส่วนการพิมพ์ครั้งแรกน่าจะจัดพิมพ์โดยโรงพิมพ์“หมอสมิธ” ในระหว่าง ค.ศ. ๑๘๖๘-๑๘๑๐ (พ.ศ. ๒๔๑๑-๒๔๕๓) ซึ่งตรงกับสมัยรัชกาลที่ ๕ เพราะในช่วงนี้ทางโรงพิมพ์ดังกล่าวได้ตีพิมพ์วรรณคดีร้อยกรองเรื่องอื่น ๆ ออกจำหน่ายด้วย เช่น เรื่อง พระอภัยมณี ของสุนทรภู่ เป็นต้น (กัญญรัตน์ เวชศาสตร์, ๒๕๒๑ : ๕ และ ๘)

ศรีธนญชัย-ฉบับเชียงใหม่. ที่จารลงในใบลานด้วยอักษรตัวธรรม (ของภาคอีสาน) จำนวน ๓ ผูก ที่หอสมุดแห่งชาติได้มาจากวัดธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น เมื่อวันที่ ๒๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๑๓ พบว่าผู้เขียนชื่อ “สามเณรพัก” โดยผูกแรกเขียนเมื่อเดือน ๑๑ แรม ๒ ค่ำ วันพุธ ปีมะเส็ง พุทธศักราช ๒๔๓๖, ผูกที่ ๒ ไม่ระบุวัน เดือน ปี ที่แน่ชัด ส่วนผูกที่ ๓ เขียนเมื่อเดือน ๑๒ ขึ้น ๕ ค่ำ วันศุกร์ พุทธศักราช ๒๔๓๖ (กัญญรัตน์ เวชศาสตร์, ๒๕๒๑ : ๕ - ๖ และ ๘๓)

ศรีธนญชัยตำนานกาพย์. ที่หอสมุดแห่งชาติจัดซื้อเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๕๓ โดยไม่ปรากฏหลักฐานวันเวลาที่แน่ชัด แต่เมื่อจัดซื้อในปี พ.ศ. นี้ ก็ย่อมแสดงว่าคงจะจดบันทึกลงเป็นลายลักษณ์อักษรก่อนหน้านี้อแล้ว (กัญญรัตน์ เวชศาสตร์, ๒๕๒๑ : ๕ และ ๓๓)

เสภาศรีธนญชัยเชียงใหม่. พบหลักฐานว่าจัดพิมพ์เนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพ มหาอำมาตย์ตรี พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวัฒนา เมื่อปีวอก พ.ศ. ๒๔๖๓ (ดู กัญญรัตน์ เวชศาสตร์, ๒๕๒๑ : ๕)

ศรีธนญชัยตำนานกาศ. ที่เจ้าจอมสมบุญ ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มอบให้หอสมุดแห่งชาติ เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๗๒ จำนวน ๑ เล่มสมุดไทย ย่อมแสดงว่าตำนานนี้ คงบันทึกลงเป็นลายลักษณ์อักษรก่อนหน้านี้อแล้ว (ดู กัญญรัตน์ เวชศาสตร์, ๒๕๒๑ : ๕)

นอกจากพยานหลักฐานตามที่นำให้ดูเพียงบางส่วนนี้ พบว่าได้มีการจัดพิมพ์ต่อเนื่องกัน มาตลอด ทั้งตำนานกาศ, ตำนานกลอน และตำนานร้อยแก้ว ซึ่งจะไม่นำมากล่าวรายละเอียดในที่นี้ เท่าที่ขมามาให้ดูก็เพียงเพื่อเป็นหลักฐานยืนยันว่านิทานเรื่องนี้มีประวัติความเป็นมาเกี่ยวกับการบันทึกลงเป็นลายลักษณ์อักษรอย่างไรเท่านั้น

๕.๓ ชื่อตัวละคร และฉากเหตุการณ์ในท้องเรื่องศรีธนญชัย

ดังได้กล่าวแล้วว่าเดิมทีนิทานเรื่องศรีธนญชัยเป็นวรรณกรรมมุขปาฐะที่เล่าสืบต่อกัน มาหลายชั่วอายุคน ฉะนั้นจึงมีการต่อเติมเสริมแต่งให้พิสดารขึ้นเรื่อย ๆ ทั้งชื่อตัวละคร ฉาก เหตุการณ์ และรายละเอียดปลีกย่อยให้แตกต่างกันออกไปตามปริบทต่าง ๆ ที่มีการเล่านิทาน เรื่องนี้ในครั้งนั้น ๆ ซึ่งในที่นี้จะได้นำเอาชื่อตัวละครเด่น ๆ และฉากเหตุการณ์สำคัญในท้อง เรื่อง มาเสนอ ดังนี้ (ดู กัญญรัตน์ เวชศาสตร์, ๒๕๒๑ : ๑๒๑ - ๑๒๒)

ตัวละครของเรื่อง : พบว่าในแต่ละตำนานมีชื่อเรียกแตกต่างกัน ดังนี้

สีทะนไนช, สีทนนไช, ศรีทะนไนช, ศรีทนนไช, เชียงเมียง, เชียงหม็ียง และ ศรีธนญชัย

ชื่อบิดาของตัวละครของเรื่อง : พบว่ามีชื่อเรียกแตกต่างกัน ดังนี้

นันทา, หมั่นคั้น และ ชัย

ชื่อมารดาของตัวละครของเรื่อง : พบว่ามีชื่อเรียกแตกต่างกัน ดังนี้

เหรา, ปถิ, ศรี และ แม่คำฮาง

ชื่อพระมหากษัตริย์ในท้องเรื่อง : พบว่ามีพระนามเรียกแตกต่างกัน ดังนี้

เจษฎา, เจศดา, ทวละ, พญาหลวง, ยุทธราช และ พระยา

ชื่อพระมเหสีในท้องเรื่อง : พบว่ามีพระนามเรียกแตกต่างกัน ดังนี้

จันทิ, สุกตะมาลี, อนงคมาลี, สุวรรณบุปผา และ สุธริมา

ชื่อเมืองที่เป็นฉากในท้องเรื่อง : พบว่าไม่มีชื่อเรียกแตกต่างกัน ดังนี้

อยุธยา, ทวาลี, สิชคทียา และ ทวาราวดี

อย่างไรก็ตาม ในงานวิจัยนี้จะเรียกชื่อ ตัวละครเด่น ๆ และ ฉากเหตุการณ์สำคัญในท้องเรื่องเพียงชื่อเดียว ดังนี้

ตัวเอกของเรื่อง	:	ใช้ชื่อว่า “ศรีธนญชัย”
บิดาของตัวเอกของเรื่อง	:	ใช้ชื่อว่า “นันทา”
มารดาของตัวเอกของเรื่อง	:	ใช้ชื่อว่า “เหรา”
ชื่อพระมหากษัตริย์ในท้องเรื่อง	:	ใช้พระนามว่า “เจษฎา”
ชื่อพระมเหสี ในท้องเรื่อง	:	ใช้พระนามว่า “สุทธริมา”
ชื่อเมืองที่เป็นฉากเหตุการณ์ในท้องเรื่อง	:	ใช้ชื่อว่า “อยุธยา”

๕.๔ ตั้งเขตท้องเรื่องศรีธนญชัย

ในการตั้งเขตท้องเรื่องศรีธนญชัยในหัวข้อนี้ จะไม่อาศัย “ถ้อยคำ” (wording) อันเป็นรายละเอียดของสำนวนหนึ่งสำนวนใดโดยเฉพาะ แต่จะอาศัย “สาระ” อันเป็น ประเด็นหลัก ประเด็นแกน หรือ “ประเด็นร่วม” ของแต่ละสำนวนประกอบเข้าด้วยกัน แล้วประมวลออกมาเป็น “ท้องเรื่อง” และจากการศึกษารายละเอียดของแต่ละสำนวนอย่างครบถ้วนแล้วพบว่ามีสาระอันเป็นประเด็นร่วมที่พอจะนำมากำหนดเป็นท้องเรื่องโดยสังเขปได้ดังนี้

การถือกำเนิดของศรีธนญชัย

เล่ากันว่ากาลครั้งหนึ่งในสมัยอยุธยา โดยที่ไม่สามารถระบุให้แน่ชัดลงไปได้ว่าตรงกับสมัยรัชกาลใด มีสามีภรรยาคนหนึ่งหนึ่งตั้งบ้านเรือนอยู่ ณ ตำบลบ้านบึง ฝ่ายสามีชื่อ “นันทา” และฝ่ายภรรยาชื่อ “เหรา” สามีภรรยาผู้นี้อยู่กินด้วยกันมานานแล้ว แต่ยังไม่มียูธด้วยกัน จึงได้

ไปทำพิธีบวงสรวงขอลูกต่อเทพยดา พระอินทร์จึงมีบัญชาให้เทพบุตรองค์หนึ่งลงมาจุติในครรภ์นางเหรา และในคืนนั้นเองนางก็ฝันว่าเก็บดวงจันทร์มาถือไว้ในมือ รุ่งขึ้นเช้าจึงไปขอให้ท่านสมภารทำนายฝันให้ แต่เนื่องจากสมภารไม่อยู่ สามเณรจึงรับทำนายแทน แต่ด้วยเหตุแห่งความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ สามเณรจึงทำนายผิดเพี้ยนไปจากความเป็นจริง โดยทำนายว่านางจะได้ลูกชายที่แสนฉลาด “แต่ฉลาดแบบนอกคอก” ครั้นอยู่ต่อมานางก็คลอดลูกออกมาเป็นชายสมคั่งคำทำนาย และได้รับการตั้งชื่อว่า “ศรีธัญชัย” ครั้นอยู่ต่อมาอีกไม่นานนัก นางเหราก็คลอดลูกชายไว้ให้เป็นน้องศรีธัญชัยอีกคนหนึ่ง โดยที่ไม่ปรากฏว่ามีชื่อเสียงเรียงนามใด แต่เรียกขานกันโดยทั่วไปว่า “น้องของศรีธัญชัย”

ด้วยอิทธิพลของคำทำนายที่ผิดเพี้ยนดังกล่าว จึงทำให้เด็กน้อยศรีธัญชัยมีอุปนิสัยนอกคอกมาแต่สมัยเยาว์ เล่ากันว่าตอนอายุประมาณ ๕ ขวบ เขาารู้สึกเคียดแค้นต่อแม่ค้าขายขนมที่แบ่งขนมให้น้องมากกว่าตน จนกลายเป็นคนขี้ใจงานและพลอยเคียดแค้นน้องตามไปด้วย โดยเล่ากันว่าวันหนึ่งพ่อกับแม่ออกไปทำนา และสั่งศรีธัญชัยว่าให้ดูแลน้องให้ดี และจัดการอาบน้ำ “ล้างนอกล้างใน” ให้เรียบร้อยด้วย จากสายคำดังกล่าว ประกอบกับการที่เขาใจงานและเคียดแค้นน้องอยู่ก่อนแล้ว เขาจึงถือเป็นโอกาสที่จะแก้แค้นน้องโดยแกล้งทำตัวเป็นคนเถรตรงแบบนอกคอก คือจัดการ “ล้างนอก” โดยการอาบน้ำให้น้อง ส่วน “ล้างใน” โดยการฆ่าหูกัดคิ้วได้ฟุ้งน้องออกมาชำระล้าง เมื่อน้องตายสนิทแล้ว ก็พาไปนอนเปลและห่มผ้าให้เป็นที่น่าเรียบร้อย ทำราวกับว่าไม่มีเหตุการณ์ผิดปกติใด ๆ เกิดขึ้น ครั้นพ่อแม่กลับจากนาและได้ทราบเรื่องนี้ ก็โกรธแค้นศรีธัญชัยเป็นอย่างมากจนถึงกับทุบตีและขับไล่ออกจากบ้าน ศรีธัญชัยจึงระเห่ร่อนและไปขออาศัยอยู่กับหลวงตาที่วัดแห่งหนึ่ง

ปลุกปล้ำหลานสาวหลวงตา

ศรีธัญชัยหลอกลวงหลวงตาว่าตนเองเป็นคนหมกที่พึ่งเพราะไร้พ่อขาดแม่ ประกอบกับศรีธัญชัยเป็นคนที่มีความก้านดี มีแววแห่งความฉลาดหลักแหลม ทำให้หลวงตาผู้รักเมตตาสงสาร จึงรับเข้าบรรพชาเป็นสามเณร ตอนมาอยู่กับหลวงตาใหม่ ๆ ศรีธัญชัยก็แกล้งทำตัวเป็นคนดีและตั้งใจศึกษาเล่าเรียน จนกลายเป็นที่ชื่นชอบและไว้วางใจ จึงได้รับมอบหมายให้ทำหน้าที่สอนหนังสือหลานสาวของหลวงตา จนกระทั่งทั้งคู่เจริญเติบโตขึ้นจนอายุได้ ๑๓ ขวบ หลานสาวหลวงตาคัดเปียออก จึงทำให้หน้าตาดูเป็นสาวและสวยขึ้นกว่าเดิมมากมาย เมื่อเห็นคั้งนั้นศรีธัญชัยก็เริ่ม “ออกลายเดิม” คือ ในขณะที่สอนหนังสือก็หาโอกาสทะโลมและ

ปลุกปล้ำหลานสาวหลวงตาในขณะที่หลวงตากำลังจำวัด จนถูกจับได้ และถูกหลวงตาไล่ทุบจนหนีออกจากวัด เมื่อหมดที่พึ่งก็ชมซานกลับบ้านไปหาแม่ตามเดิม และหลอกแม่ว่าที่ตนเองไปบวชเพราะต้องการอุทิศส่วนกุศลให้น้องที่ตายไป ทำให้แม่รู้สึกใจอ่อนและรับกลับมาอยู่บ้านตามเดิม แต่ด้วยเหตุแห่งความยากจน แม่จึงขอร้องให้ทดแทนบุญคุณโดยนำตัวศรีธัญชัยไปขายไว้เป็นทาสของแม่ค้าขายขนมผู้ที่ศรีธัญชัยเคยเคียดแค้นมาก่อนว่ารักน้องมากกว่าตน

แก้แค้นแม่ค้าขายขนม... และถูกฉวยตัวเข้าวัง

เมื่อมาอยู่กับแม่ค้าก็ได้รับมอบหมายหน้าที่ให้หาบขนมไปเร่ขายตามที่ต่าง ๆ ในวันแรกเขาแกล้งเอาหาบขนมไปวางทิ้งไว้ แล้วตนเองไปเพลินเที่ยวเล่น จนขนมถูกขโมยหมดเกลี้ยง แต่เขากลับมาหลอกว่าบรรดาเพื่อน ๆ ของแม่ค้าช่วยกันซื้อจนหมด และจะจ่ายเงินค่าขนมให้ในวันรุ่งขึ้น พอวันรุ่งขึ้นแม่ค้าทำขนมให้เต็มหาบอีก และตั้งว่าวันนี้ขอให้ขายดี “เหมือนเทน้ำเทท่า” จากคำพูดดังกล่าวนี้ ทำให้ศรีธัญชัยเห็นเป็นโอกาสที่จะแก้แค้นทันที คือแกล้งทำเป็นแตรตรงตามคำพูด โดยการเอาขนมไป “เทน้ำเทท่า” จนหมดเกลี้ยง โดยที่แม่ค้าขนมไม่สามารถเอาผิดได้เลย เพราะศรีธัญชัยอ้างว่าทำไปตามคำสั่งของแม่ค้าที่ว่า “ให้ขายดีเหมือนเทน้ำเทท่า” เมื่อเป็นเช่นนี้ แม่ค้าเห็นว่าไม่สามารถปกครองศรีธัญชัยได้อีกต่อไปแล้ว จึงนำไปมอบให้เป็นข้าทาสของบุตรชายของนางเอง ซึ่งรับราชการในตำแหน่ง “หลวงนายศรี” โดยนางมีจุดมุ่งหมายที่จะให้หลวงนายศรีช่วยกำราบความเกรี้ยวกราดของศรีธัญชัยด้วยไม้หวายให้อยู่หมัด เมื่อมาอยู่กับหลวงนายศรี ศรีธัญชัยได้รับมอบหมายหน้าที่ให้เป็นคนถือถ่มหมาก ตามหลังในขณะที่หลวงนายศรีเข้าเฝ้าท้าวเจษฎา

แต่วันแรกก็โดนตองคิเสียดแล้ว โดยในขณะที่เดินตามหลังหลวงนายศรีเข้าเฝ้า ศรีธัญชัยแกล้งเดินคดเคี้ยวไปมาแบบ “งูกินหาง” จนทำให้หมากหกตกหล่นหมดสิ้น แต่ศรีธัญชัยก็ไม่ยอมหยุดเก็บ โดยอ้างว่าหน้าที่ของข้าทาส ต้องรีบตามหลังนายให้ทันยอมสำคัญกว่าการหยุดเก็บหมากที่ตกหล่น ด้วยข้ออ้างที่มีเหตุผลน่ารับฟังเช่นนี้ จึงรอดตัวจากการถูกโบยด้วยไม้หวายไปได้ หลวงนายศรีจึงสั่งว่าคราวต่อไปถ้าหมากหกอีก ให้หยุดเก็บ รีบกวาด ๆ ใส้เข้าไป “จะติดอะไรมาบ้างก็เก็บกวาดมาให้หมด” จากคำพูดที่หละหลวมเช่นนี้ จึงเปิดโอกาสให้ศรีธัญชัยก่อกวนแกล้งได้อีกครั้งหนึ่ง คือ ในวันต่อมาเขาแกล้งทำให้หมากหกในกองขยะมูลฝอยแล้วเก็บกวาดสิ่งปฏิกูลต่าง ๆ ปน ๆ กันเข้าไป ครั้นเมื่อเข้าถึงวัง ขณะเข้าเฝ้าต่อหน้าพระพักตร์ท้าวเจษฎา หลวงนายศรีต้องการจะอวดฝีมือในการจัดถ่มหมากของภรรยาตน จึงเชิญชวนข้า-

เฝ้าทั้งหลายได้ลี้มรสหมากของคน แต่ครั้งเปิดออกดูปรากฏว่าในลวมนั้นมีของปฏิกูลปนอยู่เต็มไปหมด จึงถูกข้าเฝ้าทั้งหลายหัวเราะเยาะเย้ยให้ได้อาย แต่คราวนั้นหลวงนายศรีก็ไม่สามารถเอาโทษศรีธนูชัยได้อีก เพราะศรีธนูชัยอ้างว่าได้ทำตามคำสั่งนายโดยเคร่งครัดที่ว่าให้รีบเก็บ “อะไรก็ตามบ้างก็เก็บกวาดมาให้หมด” และด้วยเหตุที่ตามความเจ้าเล่ห์ของศรีธนูชัยไม่ทันดังกล่าวนี้ จึงทำให้หลวงนายศรีแค้นเคืองศรีธนูชัยเป็นอันมาก และหาโอกาสที่จะลงโทษเพื่อเป็นการแก้แค้นให้จงได้

วันต่อมาในระหว่างที่หลวงนายศรีเข้าเฝ้า ฯ ฝ่ายทางบ้านภรรยาได้ทำขนมของโปรดไว้ให้ และสั่งศรีธนูชัยให้ไปบอกหลวงนายศรีให้รีบกลับ (หมายถึงหลังจากเข้าเฝ้าเสร็จแล้ว) แต่ศรีธนูชัยแกล้งทำเป็นเดรตรง ไปตะโกนบอกด้วยเสียงอันดังต่อหน้าพระพักตร์ ทำให้หลวงนายศรีได้รับความอับอายเป็นอย่างมาก จึงอบรมสั่งสอนศรีธนูชัยว่าคราวต่อไปต่อหน้าพระพักตร์ให้พูดเบา ๆ ด้วยอาการสำรวม จากคำพูดนี้ทำให้ศรีธนูชัยเห็นเป็นโอกาสที่จะก่อกวนหลวงนายศรีได้อีกครั้งหนึ่ง จึงอยู่มาวันหนึ่งในขณะที่หลวงนายศรีกำลังเข้าเฝ้าฯ ศรีธนูชัยก็แกล้งจุดไฟเผาบ้านหลวงนายศรี เมื่อถูกใช้ให้ไปตามหลวงนายศรีกลับบ้านโดยเร็ว แทนที่เขาจะบอกดัง ๆ ให้ได้ยินชัดเจน แต่กลับทำที่เป็นกระซิบกระซาบให้ดูเสมือนว่ามีอาการสำรวม จึงทำให้ไม่เข้าใจความกัน เป็นผลให้ไฟไหม้บ้านวอดทั้งหลัง เมื่อหลวงนายศรีกลับมา จึงสั่งให้ศรีธนูชัยไปสืบหา “ต้นไฟ” (หมายถึงคนที่จุดไฟเผาบ้าน) แต่จากคำพูดกำกวมดังกล่าว จึงทำให้ศรีธนูชัยแกล้งทำเป็นเดรตรง ไปนำเอา “เชิงกราน”(ที่ก่อไฟ)มาให้ ครั้นถูกคาดโทษศรีธนูชัยก็แก้ว่าเจ้านายพูดไม่ชัดเจนเองว่าจะให้ไปหาที่ก่อไฟหรือไปสืบหาคนเผาบ้าน เพราะ “ต้นไฟ” ก็หมายถึงเชิงกรานที่ก่อไฟนั่นเอง จึงทำให้รอดจากการถูกโบยด้วยไม้หวายไปได้อีกครั้งหนึ่ง ครั้นถูกคาดคั้นว่ามีเรื่องสำคัญถึงขั้นไฟไหม้บ้านเช่นนี้ ทำไมไม่บอกดัง ๆ ทำแกล้งกระซิบกระซาบอยู่ได้ ศรีธนูชัยก็อ้างว่าทำตามคำสั่งของนายในครั้งก่อนที่สั่งไว้ว่า ถ้าอยู่ต่อหน้าพระพักตร์ห้ามพูดเสียงดัง จึงทำให้รอดตัวไปได้อีกครั้งหนึ่ง

เมื่อบ้านถูกเผาจนสิ้นเนื้อประดาตัว คงเหลืออยู่แต่ตัวอยู่สองตัว หลวงนายศรีจึงสั่งให้ศรีธนูชัยเลี้ยงวัวไว้ให้ดี ๆ โดยสั่งว่าตอนเที่ยงยามแคว้นให้ผูกวัวไว้ “บนที่สูง” จากคำพูดดังกล่าวทำให้ศรีธนูชัยเห็นเป็นโอกาสที่จะลองภูมิปัญญาของตนเองอีกครั้งหนึ่ง เขาจึงรอนจนได้เวลาเที่ยงวัน แล้วเขาก็เอาเชือกผูกวัวชักรอกขึ้นโยงไว้บนปลายคาลโคนด จึงทำให้วัวตายหมดทั้งสองตัว แต่ศรีธนูชัยก็สามารถเอาตัวรอดได้โดยอ้างว่าทำตามคำสั่งนายที่ว่า ให้เอาวัว

ผูกไว้ “บนที่สูง” ครั้นอยู่ต่อมาแม่ของหลวงนายศรี (แม่ค้าขนมที่เคยเลี้ยงศรีธัญชัยมาก่อน) เกิดอาการไม่สบาย หลวงนายศรีจึงสั่งให้ศรีธัญชัยไปคอยปรนนิบัติรับใช้ ศรีธัญชัยก็ได้โอกาสแก้แค้นโดยหลอกวางยา “พาดตาย” จนทำให้แม่ค้าขนมต้องตายลง แต่หลวงนายศรีก็ไม่สามารถหาหลักฐานมาลงโทษศรีธัญชัยได้อีก เมื่อเห็นว่าไม่สามารถตำราบศรีธัญชัยได้อีกต่อไปแล้ว หลวงนายศรีจึงนำศรีธัญชัยไปถวายตัวเข้าวังตั้งแต่นั้นมา

หลอกเจ้าเหนือหัวให้เสด็จไปทอดพระเนตรเรือนทอง

ด้วยลักษณะของหน่วยก้านที่ดีและมีแววฉลาด จึงทำให้ท้าวเจษฎาทรงโปรดปรานตั้งแต่แรกเห็น และต่อมาทรงพระราชทานยศให้เป็น “หลวงศรี” แต่ศรีธัญชัยก็ยังคงไม่ทิ้งนิสัยเดิม คือยังทำตัวตรงแบบนอกคอกตามเดิม โดยที่ในระยะแรก ๆ จะวางตัวคือนเป็นที่ไว้วางพระทัย แต่ครั้นอยู่ต่อมาก็หาหน้าไปเฉย ๆ ไม่ยอมเข้าเฝ้า ครั้นเมื่อมีรับสั่งให้หากเข้าเฝ้าแก้ตัวว่าที่หายไประยะต้องไปทำหน้าที่ควบคุมการก่อสร้าง “เรือนทอง” จึงทำให้ท้าวเจษฎาทรงกริ้วมาก เพราะทรงหาว่าศรีธัญชัยพูดโกหก ศรีธัญชัยจึงทูลเชิญให้เสด็จไปทอดพระเนตรด้วยพระองค์เอง ครั้นไปทอดพระเนตรของจริงกลับพบว่า เป็นเพียงการปลูกสร้างเรือนด้วย “ไม้ทองเหลือง” เท่านั้นเอง แต่ครั้นจะเอาโทษศรีธัญชัยในความผิดฐานกราบทูลข้อความอันเป็นเท็จก็ไม่ถนัดนัก เพราะกลัวถูกครหาว่าพระองค์ต่างหากที่ตีความคำพูดของศรีธัญชัยผิดไปเอง แต่ก็ทรงหาทางแก้เผ็ดโดยมีรับสั่งให้บรรดานางสนมไป “จี๊ใส่” เรือนทองหลังนั้น ศรีธัญชัยก็แก้ตัวโดยไล่คืนางสนมเหล่านั้นจนหนีกระเจิง แล้วเข้าเฝ้าถวายคำแก้ตัวว่าที่ต้องไล่ตีเพราะนางสนมเหล่านั้นทำเกินรับสั่ง เพราะทรงรับสั่งให้ไปจี๊ใส่เพียงอย่างเดียว แต่นางสนมกลับไป “เยี่ยวใส่ และ ตลใส่” ด้วย จากคำแก้ตัวดังกล่าวนี้ ทำให้ท้าวเจษฎาจึงไม่สามารถเอาผิดศรีธัญชัยได้ดังเคย

ขอพระราชทานที่ดินเพียงเนื้อที่เท่าแม่ควินตาย

ครั้นรับราชการนานเข้า ก็เริ่มคิดแสวงหาที่ดินไว้ทำประโยชน์ จึงเข้าเฝ้าและออกกลอุบายว่าจะขอที่ดินเพียงเนื้อที่เท่าแม่ควินตาย ท้าวเจษฎาทรงหลงกล ไม่ทันเฉลียวพระทัยคิด จึงทรงพระราชทานให้ตามที่ขอ ศรีธัญชัยจึงใช้วิธีจับแม่ผูกเชือกแล้วไล่ตีให้คืนพร่านไปตามที่ดินของชาวบ้านทั่วไป ครั้นแม่ไปตายลงที่ตรงไหนก็เป็นอันสิ้นสุด “เนื้อที่เท่าแม่ควินตาย” ที่ตรงนั้น ด้วยกลโกงดังกล่าวนี้เป็นผลให้ศรีธัญชัยได้ที่ดินของชาวบ้านมาเป็นของตนจำนวน

เนื้อที่มากมาย โดยที่ท้าวเจษฎาต้องทรงจำยอมตามนั้น ไม่สามารถจะช่วยเหลืออะไรชาวบ้านได้ เพราะถือคติว่าเป็นกษัตริย์เมื่อครั้นแล้วต้องไม่กินคำ แต่ก็ทรงรู้สึกแค้นเคืองศรีธัญชัยเป็นอย่างมากที่หากวิถีแปลก ๆ มาสร้างความเคืองแค้นแก่ชาวบ้านในครั้งนั้น ส่วนศรีธัญชัยเองเมื่อได้ที่ดินมาสมปรารถนาแล้ว ก็คิดหาวิธีทำนาแบบพิสดาร โดยการหว่าน “เกลบร่า” ลงบนผืนนาแทนเมล็ดพันธุ์ข้าว จึงถูกลมพัดปลิวว่อนสูญหายไปหมด เขาจึงเที่ยวสืบหา “คั่นลม” (ต้นเหตุที่ทำให้ลมพัด) ก็ไปพบยายแก่คนหนึ่งแสดงอาการหาเธอไม่สบาย ศรีธัญชัยถามว่าเป็นอะไร ยายแก่ตอบว่ากำลังจะ “เป็นลม” จึงถูกศรีธัญชัยจับตัวมาฟ้องร้องต่อศาลให้ชดใช้ค่าเสียหายในความผิดฐานเป็น “คั่นลม” พัดให้ข้าวยาวเขาต้องเสียหาย

ศรีธัญชัยตบตะแคงเรื่องค่าสินสอดแต่งเมีย

ต่อมาศรีธัญชัยมีฐานะดีขึ้นและได้รับโปรดเกล้าฯ เลื่อนตำแหน่งจาก “หลวงศรี” ให้เป็น “พระศรี” คอนี้ศรีธัญชัยเริ่มคิดจะมีเมีย และไปคิดเนื้อต้องใจหญิงสาวแสนฉลาดคนหนึ่ง ชื่อศรีนวล แต่พ่อแม่ของฝ่ายหญิงเห็นว่าศรีธัญชัยเป็นคนอันธพาล ใจบาป น่าได้แม้กระทั่งน้องในไส้ของตน และยังมีนิสัยตบตะแคงอีกด้วย จึงไม่อยากจะยกลูกสาวให้ แต่ก็เกรงกลัวอิทธิพลของศรีธัญชัย จึงหาวิธีเลี้ยงโดยแก้งเรียกสินสอดราคาแพงเป็น “เงินร้อยหาบ และทองพันชั่ง” (ตามความเข้าใจของฝ่ายพ่อแม่หมายถึง เงินจำนวนหนึ่งร้อยหาบ และทองคำมีน้ำหนักจำนวนหนึ่งพันชั่ง) โดยคาดว่าเงินทองจำนวนมากขนาดนี้ศรีธัญชัยคงจนปัญญาที่จะหามาเป็นค่าสินสอดได้ แต่ศรีธัญชัยก็ใช้กลโกงแก้สถานการณ์โดยหาสาแหรกมาถูหนึ่ง แล้วเอาเงินมาร้อยเข้ากับหาบ (เงินร้อยหาบ) และเอา “ใบทองพันชั่ง” (ใบไม้ชนิดหนึ่ง) มาใส่ลงในพาน แล้วนำลงขันหมากไปสู่ขอเจ้าสาว ครั้นพ่อแม่ฝ่ายเจ้าสาวจะไม่ยินยอม ศรีธัญชัยก็เอาขุนพิพากษาไปตัดสินให้ โดยอ้างว่าพ่อแม่ฝ่ายหญิงไม่พูดให้ชัดเจนว่า “เงินร้อยหาบ” และ “ทองพันชั่ง” หมายถึงเงินและทองชนิดใด พ่อแม่ของฝ่ายหญิงจึงถูกตัดสินให้แพ้คดี จึงจำต้องยกลูกสาวให้เป็นเมียของศรีธัญชัย และศรีธัญชัยก็มีเมียตั้งแต่นั้นมา

เด่นพิเรน หลอกเจ้าเหนือหัวให้ดมกลิ่น “คอกที่” ... ถูกสั่งลงโทษ

ประหารชีวิต

จะต้องไม่ลืมว่าเรื่องศรีธัญชัยเป็นเพียงนิทานที่เล่าสู่กันฟังเพื่อความบันเทิง จึงมักจะมึะอะไรที่เกินจริงอยู่เสมอ ดังเช่นในอนุภาคนี้ที่เล่าว่า ศรีธัญชัยหลอกเจ้าเหนือหัวให้ดม

“กลืนดอกไม้” (บางสำนวนใช้ว่า “กลืนดอกบุหงา”) โดยเล่ากันว่าศรีธนูชัยคดใส่หม้อใหม่ และปิดปากหม้อด้วยผ้าขาวอย่างดี แล้วนำเข้าถวายเป็นของกำนัล โดยหลอกว่าเป็นกลืนของดอกไม้วิเศษอย่างหนึ่งที่ไม่ควรจะเปิดคมต่อหน้าผู้อื่น ครั้นทดลองคมแล้วท้าวเจษฎาก็ทรงทราบความจริงในการกระทำอันเหี้ยมเกรียมของศรีธนูชัยในครั้งนี้ ทำให้ท้าวเจษฎาทรงกริ้วมาก จึงครีตสั่งให้นำตัวไปประหารชีวิต และในขณะที่พวกเพชรฆาตนำลงเรือไปสู่ที่ประหารนั้น ศรีธนูชัยหลอกให้ดื่มสุราอาหารจนพวกนั้นเมามาแล้วหลอกให้ร้องเพลง ชื่อเพลง “กระโจนน้ำหนึ” โดยตัวเขาเองเป็นผู้แต่งเนื้อเพลงให้ร้อง โดยมีเนื้อเพลงตอนหนึ่งว่า “*คุณพระศรี ที่สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงโปรดปราน ท่านองกระโคคน้ำไป ขอให้ท่านพระศรีจงไปดี*” เมื่อพวกเพชรฆาตร้องจบเนื้อเพลงท่อนนี้ ศรีธนูชัยก็กระโคคน้ำหนึไป แล้วกลับมาเข้าเฝ้าดั้งเดิม โดยอ้างว่าพวกเพชรฆาตปล่อยตัวมาโดยอ้างข้อความในเนื้อเพลงท่อนดังกล่าว ก็ทำให้รอดตัวมาได้อีกครั้งหนึ่ง โดยที่ท้าวเจษฎาทรงเห็นในความฉลาดคิดเอาตัวรอดของศรีธนูชัย จึงไม่คิดพระทัยที่จะเอาความอีก

หลอกเจ้าเหนือหัวให้เสด็จลงสระน้ำ... ช่วยชาติโดยการแก้ปริศนาธรรม ของนักปราชญ์ชาวศรีลังกา

ในบางครั้งดูเหมือนว่าท้าวเจษฎาเองก็ทรงนึกสนุกที่จะลงมาเล่นเกมทางสติปัญญา กับศรีธนูชัยด้วยเช่นกัน ดังที่เล่าไว้ว่า วันหนึ่งพระองค์ทรงบอกศรีธนูชัยให้หลอกพระองค์เสด็จลงสระน้ำ ถ้าทำไม่ได้จะถูกลงโทษ ศรีธนูชัยแกล้งตีหน้าเศร้า แล้วกราบทูลว่าการที่จะหลอกให้ลงสระน้ำทำได้ยากกว่าการหลอกให้ขึ้นจากสระน้ำ ท้าวเจษฎาจึงเสด็จลงสระเพื่อที่จะให้ศรีธนูชัยหลอกให้ขึ้นจากสระ เมื่อศรีธนูชัยเห็นว่าท้าวเจษฎาทรงหลงกลของคนเสด็จลงสระน้ำแล้ว ก็ทูลว่าการที่จะเสด็จขึ้นหรือ ไม่ยอมสुकแต่แต่พระองค์ แต่เขาสามารถหลอกให้พระองค์ลงสระได้สำเร็จแล้ว การเล่นพิเรนในลักษณะเดียวกันนี้ได้เกิดขึ้นอีกครั้งหนึ่ง คือ คราวที่ท้าวเจษฎาทรงแกล้งสั่งให้ศรีธนูชัยหลอกหลวงเอาทรัพย์สมบัติของหลวงออกจากท้องพระคลังให้จงได้ ศรีธนูชัยทำที่สารภาพภาพว่าการที่จะหลอกเอาทรัพย์สมบัติ “ของหลวง” เป็นของคนนั้นเป็นการไม่ควร แต่ถ้าจะให้หลอกเอาของราษฎรก็พอจะทำได้ ท้าวเจษฎาจึงแกล้งสั่งให้พวกเสนาไปตีฆ้องร้องป่าวประกาศห้ามชาวบ้านคนใดพบปะติดคอและมอบสิ่งของใด ๆ ให้แก่ศรีธนูชัย มิเช่นนั้นจะต้องโทษสถานหนัก เมื่อป่าวประกาศให้เป็นที่รับรู้ทั่วกันแล้ว ก็ทรงสั่งให้ศรีธนูชัยไปหลอกเอาทรัพย์ “ของราษฎร” ให้จงได้ ศรีธนูชัยแกล้งตีหน้าเศร้าและกราบทูล

ว่าเมื่อทรงสั่งห้ามชาวบ้านติดต่อกับเขาเช่นนี้แล้ว จะมีใครกล้าให้สิ่งใดแก่เขาอีก จึงถูกท้าวเจษฎาเยาะเย้ยว่าศรีธนญชัยแพ้พระองค์แล้ว ศรีธนญชัยจึงทูลว่าถ้าจะให้เขาไปหลอกชาวบ้านได้ พระองค์จะต้องพระราชทาน“ผ้ายกสำหรับขุนนางผู้ใหญ่” ให้เขาสักตำรับหนึ่ง เพื่อจะได้นุ่งห่มให้ชาวบ้านพอได้เชื่อถือ แล้วจึงจะสามารถหลอกเอาสิ่งของได้สำเร็จ ท้าวเจษฎาไม่ทันทรงเฉลียวพระทัยคิด ก็ทรงพระราชทานตามที่ขอ เมื่อพระองค์ทรงปลดปล่อยพระราชทานผ้าให้เช่นนี้ ก็ถูกศรีธนญชัยคู้ทันทีว่าเขาสามารถหลอกเอาทรัพย์ของหลวงออกจากท้องพระคลังได้สำเร็จแล้ว จึงถือว่าท้าวเจษฎาทรงพ่ายแพ้เกมทางสติปัญญาแก่ศรีธนญชัยอีกครั้งหนึ่ง หลังจากนั้นต่อ ๆ มา คุณเสมือนว่าการเล่นเกมทางสติปัญญาระหว่างท้าวเจษฎากับศรีธนญชัยมักจะเกิดขึ้นเสมอ เพราะต่างฝ่ายต่างก็อยากเอาชนะกัน ดังเช่นที่กรณีนี้ก็เป็นอย่างนี้ครั้งหนึ่ง คือ ในขณะที่เสด็จประพาสทางเรือ ท้าวเจษฎาทอดพระเนตรเห็นทิวแถวต้นไม้อยู่ไกลสุดตา จึงทรงถามบรรดาอำมาตย์ว่า “นั่นคือต้นอะไร ?” อำมาตย์ทั้งหลายกราบทูลว่า “นั่นคือต้นตาล” แต่มีศรีธนญชัยเพียงคนเดียวที่แย้งว่า “นั่นคือปลายตาล” เมื่อถูกท้าวเจษฎาคาดโทษให้หาคำอธิบายที่รับฟังขึ้น มิเช่นนั้นจะถูกลงโทษ ศรีธนญชัยก็ใช้ความช่างสังเกตของเขาชี้ให้เห็นจริงว่าถ้าเข้าไปดูใกล้ ๆ ก็จะแลเห็นต้นตาล แต่ถ้าดูไกล ๆ แบบนี้ จะแลเห็นเฉพาะ “ปลายตาล” เท่านั้น เมื่อได้รับคำอธิบายแบบนี้ทุกฝ่ายต่างก็นิ่งเงียบเพราะไม่รู้จะแก้ศรีธนญชัยว่าอย่างไรดี

และด้วยเหตุที่ศรีธนญชัยก็มีนิสัยชอบเล่นการพนันเหมือนคนทั่วไปในสมัยนั้น จึงทำให้เงินขาดมืออยู่เสมอ ในวันหนึ่งเขาคิดวิธีที่เร่ร่อนหาเงิน โดยทำเล่นเกมแข่งขันทายใจกับข้าเฝ้าทั้งหลายต่อหน้าพระพักตร์ โดยเขาทายว่า “ข้าเฝ้าทุกคนล้วนแต่มีใจจงรักภักดีทั้งสิ้น” และบอกว่าถ้าใครเห็นว่าเขาทายถูกให้หนึ่งเสียบ แต่ถ้าใครเห็นว่าเขาทายผิดให้ห้าเสียบ ข้าเฝ้าทั้งหลายต่างงงัน นิ่งเงียบ คาดไม่ถึงว่าศรีธนญชัยจะมาไม้นี้ และต่างก็ไม่กล้าคัดค้าน จึงต้องเป็นฝ่ายยอมแพ้และจ่ายเงินเดิมพันให้แก่ศรีธนญชัยจำนวนมาก และในช่วงเวลาที่ไม่ห่างกันนั้นมีรายการทำพนันที่สำคัญอีกรายการหนึ่ง คือนักปราชญ์ชาวลังกาเข้ามาทำพนันแข่งขันทายปริศนาธรรมโดยใช้เมืองเป็นเดิมพัน ศรีธนญชัยก็รับท้าโดยถือเสียว่าเป็นการทำความคิดเพื่อช่วยชาติ เมื่อนักปราชญ์ชาวลังกาสร้างปริศนาธรรมโดยการยกมือข้างขวาขึ้น แล้วชี้นิ้วชี้ขึ้นข้างบนเพียงนิ้วเดียว ซึ่งโดยความเป็นจริงแล้วศรีธนญชัยไม่เข้าใจความหมายของปริศนานั้นเลย แต่ด้วยเหตุที่เขาเป็นคนฉลาดและมีปฏิภาณไหวพริบ เขาจึงแก้ง่ายมือข้างขวาขึ้นบ้าง และชี้นิ้วชี้ขึ้นข้างบนทั้ง ๕ นิ้ว แล้วลดลงเสีย ๔ นิ้ว คงเหลือไว้เพียงนิ้วเดียวเช่นกัน การกระทำเช่นนี้ของเขาทำ

ให้ปราชญ์ชาวลังกาเข้าใจผิดว่าศรีธนญชัยสามารถแก้ปริศนาธรรมได้ จึงยอมแพ้และถอนสมอเรือกลับไป การชนะปริศนาธรรมในครั้งนี้ทำให้ศรีธนญชัยมีชื่อเสียงและเป็นที่ยอมรับของท้าวเจษฎาเป็นอย่างมาก

หมายเหตุ ปริศนาธรรมนี้หมายถึง พระพุทธเจ้ามี ๕ พระองค์ เสด็จมาโปรดแล้ว ๔ พระองค์ คงเหลืออีก ๑ พระองค์

รับทำพนักชาวฝรั่งเศสเรื่องผ้าวิเศษและนกพุดได้

หลังจากที่ปราชญ์ชาวลังกากลับไปแล้ว ก็มีพ่อค้าชาวฝรั่งเศสเข้ามาจอกล้าภา แล้วลงมาทำพนักแข่งขันผ้าวิเศษต่อหน้าพระพักตร์ ลักษณะแปลกของผ้าผืนนี้คือ ถ้าวางไว้ที่พื้นจะเป็นเสมือนผ้าธรรมดา แต่ถ้าวู้งขึ้นเหมือนสิริระก็จะมีกลิ่นลอยควัปรากฏให้เห็น ศรีธนญชัยก็รับทำและอวดผ้าวิเศษตามแบบฉบับของคนฉลาดแกมโกงเช่นเคย คือเขาขู่มือเปล่า ๆ ขึ้นเหนือสิริระ แล้วอ้างว่าผ้าของคนวิเศษกว่าตรงที่ถ้าวู้งขึ้นข้างบนจะแลไม่เห็นเส้นด้าย (ไม่เห็นผ้า) ชาวฝรั่งเศสเห็นเช่นนั้นก็ถือว่าศรีธนญชัยขี้โกง (ซึ่งก็โกงจริง ๆ) จึงมีการโต้เถียงกันโดยที่ไม่มีใครยอมใคร เมื่อเห็นท่าว่าจะหาข้อยุติไม่ได้ ท้าวเจษฎาจึงขอให้เลิกแล้วต่อกันโดยที่ไม่มีฝ่ายใดแพ้ชนะ พ่อค้าชาวฝรั่งเศสเดินทางกลับออกไปด้วยความหัวเสีย จึงพยายามหาทางเอาชนะศรีธนญชัยอีก โดยการไปหาซื้อนกแก้วพุดได้มาทำพนักอีกครั้งหนึ่ง คราวนี้ศรีธนญชัยได้เตรียมนกตะกรุมหัวล้านตัวโตไว้แก่เผ็ด โดยปล่อยให้นกตะกรุมหัวเต็มที่ ครั้นวันแข่งขันมาถึง ในขณะที่นกแก้วกำลังพุดส่งเสียงเจื้อยแจ้วอยู่นั้น นกตะกรุมก็ตรงเข้าจับกินเป็นอาหารทันที โดยศรีธนญชัยอ้างว่าที่นกของคนทำเช่นนั้นเพราะนกแก้วค่านกของตนก่อน มันทนไม่ได้จึงฆ่าเสีย พ่อค้าชาวฝรั่งเศสโกรธมากที่มาเสียรู้ศรีธนญชัยอีกครั้งหนึ่ง จึงรู้สึกเจ็บเขี้ยว ไม่กล้ามาทำพนักกับศรีธนญชัยอีก การเล่นเกมพิเรนในลักษณะเดียวกันนี้ได้เกิดขึ้นอีกครั้งหนึ่ง คือในคราวที่ชาวเมืองไทรบุรี มาทำพนักชนไก่ แต่ศรีธนญชัยไม่สามารถหาไก่ชนตัวดี ๆ มาต่อสู้ได้ เขาจึงไปหานกตัวโตที่มีนิสัยดุร้ายและกินสัตว์อื่นเป็นอาหารมาได้ตัวหนึ่ง แล้วจัดการใส่กรงไว้และคลุมผ้าอย่างมิดชิด ครั้นนกตัวนั้นเห็นไก่ก็ตรงเข้าจิกตีจนตายแล้วคาบบินหนีไปเป็นอาหาร จึงทำให้ชาวเมืองไทรบุรีรู้สึกโกรธแค้นและยกพวกกลับไป

เล่นบทเป็นไก่ตัวผู้

อยู่มาวันหนึ่ง ท้าวเจษฎาทรงนึกสนุกอยากแก้งลองภูมิปัญญาศรัทธาอีกครึ่งหนึ่ง จึงสั่งให้แจกไข่ไก่แก่บรรดาข้าเฝ้าคนละฟอง โดยให้เก็บใส่พกไว้อย่างมิดชิด แล้วให้ลงเล่นน้ำ โดยวางแผนไว้ว่าเมื่อแต่ละคน โผล่ขึ้นมาเหนือน้ำก็ให้ชูไข่ในมือให้เห็นพร้อมกับส่งเสียงร้องว่า “กะตึก ๆ” และสั่งให้ทุกคนปกปิดแผนนี้เป็นความลับมิให้ศรัทธาผู้รู้ได้ เมื่อเจอบัญญาเฉพาะหน้าแบบนี้ ศรัทธาผู้รู้ก็ใช้ปฏิภาณไหวพริบแก้ปัญหาคณะหน้าเอาตัวรอดไปได้โดย โผล่ขึ้นมาเหนือน้ำในขณะที่ไม่มีไข่ในมือ แต่เขาที่ชวโล่ปล้ำบรรดาข้าเฝ้าคนอื่น ๆ แล้วส่งเสียงร้องว่า “กะตึก ๆ” เมื่อทรงตรัสถามถึงเหตุผล เขากล่าวแก้ว่าที่ต้องทำเช่นนั้น เพราะเขาเป็นไก่ตัวผู้ เขาจึงไม่มีไข่เหมือนไก่ตัวเมีย แต่ไก่ตัวเมียจะมีไข่และฟักออกลูกเป็นตัวได้ก็โดยอาศัยไก่ตัวผู้ช่วยเหลือเท่านั้น ท้าวเจษฎาทรงชื่นชมในปฏิภาณไหวพริบของศรัทธาผู้รู้ เป็นที่ยิ่ง จึงมอบพานทองให้เป็นของรางวัล

ถูกสั่งประหารชีวิตแต่หลอกให้คนอื่นตายแทน

ถ้าจะว่าไปแล้วถือได้ว่าศรัทธาผู้รู้เป็นคนประเภท “ชั่วเจ็ดทีดีเจ็ดหน” ชีวิตขึ้น ๆ ลง ๆ ทุกข์บ้างสุขบ้าง ทำคนให้เป็นที่ทรงโปรดปรานบ้าง ชักเคืองพระทัยบ้าง คึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นครั้งนี้ก็เป็นอีกครั้งหนึ่งที่ท้าวเจษฎาทรงกริ้วศรัทธาผู้รู้มาก กล่าวคือในวันหนึ่งพระองค์ทรงปรารภพุทธพจน์ที่ว่ามนุษย์ทุกคนย่อมหนีตายไม่พ้น แต่ถูกศรัทธาผู้รู้แย้งว่า “ถ้าไม่ถึงที่ตายก็ไม่ตาย แต่ถ้าถึงที่ตายก็จะตายเอง” ท้าวเจษฎาจึงสั่งให้ทำกรงเหล็กขังศรัทธาผู้รู้ไว้แล้วนำไปวางไว้ที่ชายหาดในขณะน้ำลง โดยคาดว่าเมื่อน้ำขึ้นจะได้ท่วมศรัทธาผู้รู้ตายคากรง ศรัทธาผู้รู้ได้ร้องขอเครื่องทรงกษัตริย์(เป็นการขอครั้งสุดท้าย) ผูกคิดไว้กับกรงสำหรับหนึ่ง และในขณะที่กำลังรอน้ำขึ้นอยู่นั้นศรัทธาผู้รู้แลเห็นเรือสำเภาลำหนึ่ง เขาจึงคิดอุบายได้ โดยส่งเสียงร้องดัง ๆ ว่า “ฉันไม่เป็น ฉันไม่เป็น” ครั้นนายสำเภาแลเห็นจึงให้ลูกเรือไล่เรือพายมาตามดู ก็ถูกศรัทธาผู้รู้หลอกว่าตนถูกบังคับให้เป็นกษัตริย์แต่ไม่ยอมเป็นจึงถูกจับมาขัง โดยอ้างเครื่องทรงกษัตริย์ที่ผูกคิดไว้กับกรงเป็นพยาน ด้วยความโลภอยากเป็นกษัตริย์นายสำเภาจึงถูกศรัทธาผู้รู้หลอกให้เข้าไปอยู่ในกรงแทน โดยขอมอบสินค่าทั้งหมดให้แก่ศรัทธาผู้รู้เป็นสินแลกเปลี่ยน นายสำเภาจึงถูกน้ำท่วมตาย ส่วนศรัทธาผู้รู้ได้สินค่าเป็นสมบัติของตนมากมาย และได้คัดเลือกส่วนที่ดี ๆ มาถวายเป็นเครื่องราชบรรณาการแก่ท้าวเจษฎาจำนวนหนึ่ง จึงทำให้ศรัทธาผู้รู้รอด

ตายไปได้ตามคำกล่าวของเขาที่ว่าคนเรา “ถ้าไม่ถึงที่ตายก็ไม่ตาย แต่ถ้าถึงที่ตายก็จะตายเอง”

หลอกอุพระพักตร์พระเจ้ากรุงจีนโดยวิธีกินผักนึ่งไต่ราว

หลังจากที่ได้สำเภาจีนมาเป็นสมบัติครั้งนั้นแล้ว ศรีธนูชัยก็คิดไปค้าขายที่เมืองจีน ครั้นไปถึงเมืองจีนก็มีโอกาสได้เข้าเฝ้าพระเจ้ากรุงจีน ศรีธนูชัยเคยได้ยินข่าวเล่าลือมาก่อนว่าพระเจ้ากรุงจีนมีพระพักตร์ผิปกติจากคนทั่วไป จึงอยากดูให้เห็นกับตาตัวเอง แต่ติดขัดตรงที่ว่ามีกฎกำหนดไว้ว่าเมื่อเข้าเฝ้าห้ามทุกคนเงยหน้า มิฉะนั้นจะถูกลงโทษประหารชีวิต ศรีธนูชัยจึงออกอุบายโดยแสดงการกินผักนึ่งไต่ราวให้ทอดพระเนตร จึงได้เห็นวาทะที่แท้แล้ว พระเจ้ากรุงจีนเป็นผู้ที่หน้าตาอัปลักษณ์เหมือนหน้าสุนัข ด้วยความผิอุดุจนครั้งนี้ศรีธนูชัยจึงถูกลงโทษโดยการนำไปขังที่คุกมด เพื่อมดจะได้กัดเลียให้ตาย ศรีธนูชัยจึงหาทางแก้โดยการซื้ออ้อยคิมมือไปมัดใหญ่ แล้วทุบอ้อยเป็นขานไปวางไว้ตามจุดต่าง ๆ ทั่วห้องขัง มดมัวแต่เพลินกับรสชาติของอ้อยจึงมิได้สนใจจะกัดศรีธนูชัยแต่อย่างใด เมื่อศรีธนูชัยรอดตายจากคุกมดไปได้ ในวันรุ่งขึ้นจึงถูกย้ายไปขังที่คุกเย็นเพื่อหวังให้หนาวตาย ศรีธนูชัยก็แก้โดยหาเรื่องต่อสู้กับนักโทษอีกคนหนึ่งจนเหงื่อท่วมตัว (บางฉบับว่าต่อสู้กับยามผู้ทำหน้าที่เฝ้าห้องขัง) จึงทำให้รอดตายมาได้ ด้วยความฉลาดของศรีธนูชัยดังกล่าวนี้ พระเจ้ากรุงจีนจึงทรงอภัยโทษให้ และยังทรงพระราชสิ่งของเป็นรางวัลคิมมือกลับมาอีกจำนวนมาก

รับทำพนันแข่งขันชกมวย

เหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับชาวต่างชาติในท้องเรื่องศรีธนูชัยดูเหมือนจะเป็นเรื่องเกี่ยวกับการพนันขันต่อแทบทั้งสิ้น กรณีนี้ก็เป็นอีกเหตุการณ์หนึ่งที่เจ้าเมืองแขกส่งทหารที่มีรูปร่างใหญ่โตอย่างกับยักษ์ปีกลันเข้ามาทำแข่งขันชกมวยปล้ำกับชาวอยุธยา และศรีธนูชัยก็ทำหน้าที่ช่วยชาติอีกครั้งหนึ่ง เขาพยายามเสาะหาชายหนุ่มที่มีรูปร่างใหญ่โตแข็งแรงมากที่สุดมาได้คนหนึ่ง แล้วจัดการโกนผม ถอนฟัน โกนหนวดและโกนขนตามส่วนต่าง ๆ ของร่างกายจนหมดเกลี้ยง แล้วทาขมิ้นจนทั่วตัว ทำให้ดูเหมือนว่าเป็นเด็กทารก แล้วพาเด็กปลอมคนนั้นไปลงนอนเปลให้พี่เลี้ยงนางนมคอยไกวเปลกล่อมให้นอนอยู่ใต้ต้นไม้ริมถนนที่เป็นทางผ่านของแขกเมือง เมื่อพวกนักมวยแขกเดินผ่านและแวะเข้ามาดูก็ถูกหลอกว่าเด็กคนนี้เป็นเพียง

๗ วัน และเด็กคนนี้เป็นลูกของนักมวยที่จะลงต่อสู้กับนักมวยแขกในวันพรุ่งนี้ เมื่อนักมวยแขกได้ทราบดังนั้นก็รู้สึกตกใจมากที่เห็นว่าลูกของนักมวยที่จะต่อสู้กับคนอายุเพียง ๗ วัน แต่มีตัวโตถึงขนาดนี้ เขาคาดว่านักมวยผู้เป็นพ่อคงจะตัวโตกว่านี้หลายเท่าตัว พวกเขาจึงยกพวกหนีไม่คิดที่จะต่อสู้อีกต่อไป กรณีนี้นับได้ว่าศรีธัญญาสามารถใช้สติปัญญาเอาชนะคู่ต่อสู้โดยไม่ต้องเหนื่อยแรงอีกครั้งหนึ่ง

และด้วยเหตุที่ในช่วงนั้นศรีธัญญาต้องยุ่งอยู่กับเรื่องต่าง ๆ มากมายหลายเรื่อง เลยไม่มีเวลาเอาใจใส่ดูแลบ้าน จึงทำให้ “เสาคอม่อ” นอกชานพังลง เขาจึงแกล้งไปหลอกเพื่อนบ้านว่าขอบ่าวไพร่สัก ๑๐ คน เพื่อเอาไป “ทำเสาคอม่อ” เพื่อนบ้านเข้าใจว่าขอแรงไปช่วยทำเสาคอม่อจึงยินดีให้ไป แต่ศรีธัญญากลับทำเป็น “เถรตรง” ตามคำพูด คือเอาคนทั้งสิบนั้นไปขึ้นเรียงแถวแบกรอดไว้เพื่อทำเป็นเสาคอม่อเสียเอง โดยที่เจ้าของบ่าวไพร่เหล่านั้นไม่อาจเรียกตัวกลับคืนได้ เพราะศรีธัญญาถือว่าได้ยกให้เขาเอาไปทำเสาคอม่อแล้ว

รับทำแห่มแสดงมายากล... ขอลูกสาวผู้อื่นมาทำลูก

ศรีธัญญาก็คือศรีธัญญา ที่กล้าทำในสิ่งที่ผู้อื่นคาดไม่ถึงเสมอ โดยไม่คำนึงถึงความถูกผิด ชั่วดี ควรหรือไม่ควร คังกรณีนี้ที่แห่มชาวอังกฤษเข้ามาทำแข่งขันการแสดงมายากล โดยการเสกขวดเปล่าให้มีเหล้า แล้วรินแจกจ่ายคิมกันทั่ว ครั้นถึงตาของศรีธัญญาต้องแสดงบ้าง เขากลับแสดงในสิ่งวิถาวรโดยการปีสสาวะใส่ขวด แล้วทำว่าถ้าแห่มเก่งจริงก็จงแสดงคังที่เขาทำให้ดู ทำให้แห่มรู้สึกอับอายและโกรธมากจนต้องหนีกลับไป หลังจากเหตุการณ์ครั้งนั้นแล้วเขายังทำในสิ่งที่ผู้อื่นคาดไม่ถึงอีกครั้งหนึ่ง คือ การไปขอลูกสาวของผู้อื่น “มาทำลูก” แต่จริง ๆ แล้วเขากลับเอาทำเมีย แล้วแก้ตัวว่า ความหมายของคำว่า “เอามาทำลูก” ของเขาหมายถึงเอามาทำให้ได้ลูกนั่นเอง และยังมีอีกกรณีหนึ่งที่มีลักษณะคล้ายคลึงกันนี้ คือ ศรีธัญญาเที่ยวปลอ่ยข่าวว่าตนมีลูกสาวแสนสวยเพียบพร้อมด้วยเบญจกัลยาณี และยังซื้อบริสุทธรีไว้เคียงเสา “ยังเป็นเสมือนเด็กทารก” ฉะนั้นจึงต้องเก็บเนื้อตัวไว้อย่างมิดชิดให้อยู่แต่ภายในบ้าน มิให้ถูกแดดถูกลม ครั้นเศรษฐีได้ยินข่าวเช่นนี้ก็อยากจะได้ไปเป็นลูกสะใภ้ จึงส่งเต้าแก่มาสู่ขอ ศรีธัญญาเรียกค่าสินสอดเพียงเล็กน้อย แต่มีเงื่อนไขว่าเมื่อได้ลูกสาวคนไปแล้วจะต้องพุ่มพักเลี้ยงดูอย่างดี เพราะลูกสาวคน “ยังเป็นเสมือนเด็กทารก” เศรษฐีก็ตกลงตามเงื่อนไขนั้น เมื่อพิธีแต่งงานมาถึงศรีธัญญาอ้างความเหมาะสมบางอย่างมิให้เจ้าบ่าวได้พบกับเจ้าสาว เพียงแต่นัด

แฉะว่าจะให้พบกันได้เฉพาะในห้องคอนสแตนต์เข้าหอเท่านั้น ครั้นถึงคอนเข้าหอจริง ๆ เข้าบ่าวได้พบว่าที่แท้แล้วเจ้าสาวของเขายังคงเป็นเพียงทารกแบบเบาะเท่านั้นเอง จึงไม่ยอมรับเลี้ยงดู แต่ถูกศรีธนญชัยฟ้องร้องจนฝ่ายชายแพ้กคดี และถูกบังคับให้ต้องรับภาระเลี้ยงดูสาวของศรีธนญชัยตามที่ตกลงกันไว้ตอนต่อขอแล้วว่าลูกสาวของศรีธนญชัย “ยังเป็นเสมือนเด็กทารก”

ทรงสั่งให้หาช่างเผือกงาคำมาถวาย

ท้าวเจษฎาทรงนึกสนุก อาจจะลองภูมิปัญญาของศรีธนญชัยเล่นอีกครั้งหนึ่ง จึงทรงสั่งให้ “จัตหา” ช่างเผือกงาคำมาถวายภายใน ๓ วัน มิเช่นนั้นจะต้องโทษประหารชีวิต ศรีธนญชัยพิจารณาแล้วเห็นว่าไม่มีช่างดังกล่าวอยู่จริงในโลกนี้ เจ้าเหนือหัวคงทรงอยากลองภูมิปัญญาคนเท่านั้น เขาจึงสั่งบ่าวไพร่ให้ตัดไม้ไผ่จักสานเค้าโครงให้เป็นเสมือนช่าง แล้วเอาหัวเผือกติดทั่วตัวเพื่อให้เป็นช่างเผือก หลังจากนั้นก็หาไม้มาทำงาแล้วทำให้เป็นสีดำก็ได้ชื่อว่าเป็น “ช่างเผือกงาคำ” คังรับสั่ง เมื่อจะถูกท้าวเจษฎาคาดโทษ ศรีธนญชัยก็กล่าวแก่ว่าพระองค์มิได้ทรงสั่งให้เขาจับช่างเผือก (ที่เป็นช่างจริง ๆ) ที่อยู่ตามป่ามาถวาย หากแต่ทรงสั่งให้ “จัตหา” ช่างเผือกงาคำมาถวายเท่านั้น บัดนี้เขาก็จัตหามาถวายดังทรงประสงค์แล้ว ท้าวเจษฎาทรงรู้สึกชื่นชมในปฏิภาณไหวพริบเอาตัวรอดของศรีธนญชัย จึงทรงอภัยโทษให้อีกครั้งหนึ่ง

ข้าพระองค์กินตัว แต่พระเจ้าอยู่หัวกินขี้...

หลังจากที่ศรีธนญชัยเล่นตลกกับท้าวเจษฎาหลายครั้งก็ถูกแก้เผ็ดกินจนได้ คือ ในวันหนึ่งพระองค์ทรงรับสั่งให้นายวิเศษแกงแรง แล้วให้นำไปหลอกศรีธนญชัยว่าเป็นแกงพญาทอง (ไก่ชนิดหนึ่ง) หลังจากศรีธนญชัยได้รับประทานแกงนั้นแล้ว จึงรู้ว่าถูกหลอกให้กินแกงแรง แต่ถ้าจะไม่กินก็เกรงว่าจะเป็นการหมิ่นพระบรมเชษฐาภาพ จึงทนฝืนกินจนหมดด้วยความระมัดระวังเป็นอย่างยิ่ง ครั้นในวันรุ่งขึ้น ในขณะที่เข้าเฝ้า ท้าวเจษฎาจึงประกาศให้ทราบทั่วกันว่าศรีธนญชัยถูกหลอกให้กินแกงแรง ทำให้ศรีธนญชัยรู้สึกเสียดายและอับอายเป็นอย่างมาก จึงคิดจะแก้แค้น จึงอยู่มาวันหนึ่งในขณะที่ท้าวเจษฎากำลังเล่นแต่งกลอนอยู่นั้น เกิดคิดสอพงอหัก ศรีธนญชัยจึงได้ถวายคินสอที่ทำด้วยขี้แฉะ โดยที่ท้าวเจษฎาไม่ทรงทราบ แล้วยังทูลหลอกว่าถ้าจะเขียนให้ติดคี่จะต้องจุ่มน้ำลายก่อน ครั้นเจ้าเหนือหัวทรงทำคี่นั้นแล้ว ก็ถูกศรีธนญชัยเขาะเขี้ยวว่า “ข้าพระองค์กินตัว แต่พระเจ้าอยู่หัวกินขี้” การกระทำของศรีธนญชัยครั้งนี้ทำให้ท้าวเจษฎาทรงได้คิดว่าศรีธนญชัยเป็นคนเจ้าเขี้ยวจู้เจ้าแค้น และทรงหวาดระแวงถ้าปล่อยไว้ต่อไป อาจจะ

วางแผนปลงพระชนม์พระองค์สักวันหนึ่งก็อาจเป็นได้ เมื่อทรงตระหนักอย่างนี้ จึงทรงสั่งให้นำศรีธัญชัยไปปล่อยเกาะ แต่ในขณะที่อาศัยอยู่บนเกาะนั้น มีเรือสำเภาจีนลำหนึ่งแวะเข้าจอดเพื่อเสาะแสวงหาสินค้าลงเรือ ตอนเรือลำนั้นกลับศรีธัญชัยจึงแอบซ่อนตัวใต้ท้องเรือคิดมาด้วย และเขาแอบดูทางร่องใต้กระดานท้องเรือ แลเห็นนายสำเภาผ่าฟักทอง ๒ ใบ โดยใบหนึ่งเหลือเมล็ดไว้ ๑ เมล็ด ส่วนอีกใบหนึ่งเหลือไว้ ๒ เมล็ด ศรีธัญชัยแอบได้ยินนายสำเภาวางแผนกันว่าจะนำฟักทองสองใบนี้ไปทายปัญหาเอาสมบัติในท้องพระคลังของเมืองอยุธยาในวันรุ่งขึ้น เมื่อทราบความจริงดังนั้น ครั้นเรือเทียบฝั่ง ศรีธัญชัยก็แอบเล็ดลอดกลับบ้าน และในวันรุ่งขึ้นก็แอบเข้าวังตั้งแค้เข้า โดยไปซ่อนตัวอยู่ใต้บัลลังก์ และครู่ต่อมาก็ได้แลเห็นนายสำเภานำผลฟักทองมาทายปัญหาตามที่พวกเขาได้วางแผนไว้ ท้าวเจษฎาไม่สามารถหาคนมารับทำนายสำเภาได้ จึงขอพักผ่อนเวลา ๓ วัน เพื่อไปรับตัวศรีธัญชัยจากเกาะให้มาช่วยแก้ปัญห แต่ในขณะที่ตนเองศรีธัญชัยก็คลานออกมาและอาสาทายปัญหาเอาชนะจนได้ นายสำเภาจึงต้องยอมตกเป็นทาสของชาวอยุธยาไปตลอดชีวิต จากความดีความชอบในครั้งนี้ ศรีธัญชัยจึงได้รับการอภัยโทษจากการถูกนำไปปล่อยเกาะในครั้งนั้น และนอกจากนี้ยังมีเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับนายวิเสทอีกครั้งหนึ่ง คือ คราวนั้นท้าวเจษฎาเสด็จประพาสอุทยาน และทรงเกิดอาการที่จะต้อง “เข้าที่พระบังคนหนัก” แต่บังเอิญวันนั้น “พนักงานชำระ” (ผู้ที่ทำหน้าที่ล้างกัน) มิได้ความเสด็จด้วย จึงมอบหมายให้ “นายวิเสท” (พ่อครัว) ทำหน้าที่นี้แทน แต่ครั้งกลับถึงวังพระองค์ทรงรู้สึกสะอิดสะเอียนที่นายวิเสทคนเดียวกันนั้นต้องทำหน้าที่ปรุงอาหารให้พระองค์เสวยด้วย จึงทรงปลดนายวิเสทนั้นออกจากตำแหน่ง ศรีธัญชัยจึงหาทางช่วยโดยทำอุบาย “ขุนกั้นนายวิเสท” เข้าเฝ้า ครั้นเมื่อท้าวเจษฎาตรัสถามถึงเหตุผล ศรีธัญชัยพูดตอบว่าที่ต้องทำเช่นนั้น เพราะกั้นของนายวิเสทประเสริฐกว่ากั้นของเจ้าเหนือหัว เพราะนายวิเสทต้องใช้มือล้างกันของตนทุกวันแต่ยังได้รับหน้าที่เป็นนายวิเสทต่อไปได้ แต่ครั้งใช้มือล้างกันนั้นล้างกันให้เจ้าเหนือหัวเพียงครั้งเดียวก็ถูกปลดออกจากตำแหน่งทันที แสดงว่ากั้นของนายวิเสทประเสริฐกว่ากั้นของเจ้าเหนือหัว เมื่อท้าวเจษฎาทรงพิจารณาตุ๊กก็ทรงได้ข้อคิดและเห็นจริงตามนั้น จึงทรงรับนายวิเสทคนนั้นเข้าทำหน้าที่ดังเดิม

รับทำพนันแข่งขันค้ำน้ำसानตะกร้า และแข่งขันวาดรูป

ในครั้งนั้นชาวลาวทุงคำซึ่งได้ชื่อว่าเป็นผู้ที่ค้ำน้ำทนที่สุดพวกหนึ่ง ได้เข้ามาทำพนันแข่งขันการค้ำน้ำसानตะกร้า ศรีธัญชัยพิเคราะห์แล้วเห็นว่าถ้าต่อสู้กันตามกติกาคงแพ้แน่ จึง

เล่นเล่ห์เพทุบายโดยการสานตะกร้าเสร็จไว้ล่วงหน้า และนำไปผูกซ่อนไว้ในน้ำก่อนแล้ว ครั้นถึงเวลาแข่งขันจริงเขาแก้งัดคอกจกสถานลงไปมคหนึ่ง นำลงไปผูกไว้แทนที่ แล้วนำตะกร้าโคล่ขึ้นมาได้ก่อน เขาจึงเป็นฝ่ายชนะไปตามระเบียบ (ระเบียบของศรีธัญชัย) และถัดจากนั้นอีกไม่นาน มีชาวต่างชาติผู้มีความสามารถในการเขียนรูปได้เข้ามาทำแข่งขันการเขียนรูปบนฝาผนังอีกครั้งหนึ่ง โดยที่ชาวต่างชาติผู้นั้นกระโดดขึ้นตะปบฝาผนังเพียงครั้งเดียวก็สามารถเขียนภาพราชสีห์ได้ ๑ ตัว ศรีธัญชัยพิจารณาแล้วเห็นว่าเจ้าหมอนี่ขี้โกงแน่ จึงแก้โดยเอานิ้วมือทั้งห้าจุ่มลงไปในช่วงหมึกจีน แล้วกระโดดขึ้นตะปบฝาผนังเพียงครั้งเดียวเช่นกัน แต่สามารถเขียนรูปสัตว์ที่รูปร่างคล้ายตามลักษณะของนิ้วมือได้ถึง ๕ ตัว ศรีธัญชัยจึงถือว่าเขาเป็นฝ่ายชนะ

รับสั่งให้เข้าเฝ้าก่อนไก่ และให้เข้าเฝ้าพร้อมทั้งครวเรือน

ดูเสมือนว่าท้าวเจษฎาเองก็พยายามที่จะหาหนทางเอาชนะศรีธัญชัยอยู่เสมอด้วยเช่นกัน พระองค์ทรงทราบดีว่าศรีธัญชัยเป็นคนชอบนอนคืนสายเสมอ จึงทรงกลั่นแกล้งโดยรับสั่งให้ศรีธัญชัย “เข้าเฝ้าก่อนไก่” มิเช่นนั้นจะถูกลงอาญา แต่ด้วยเหตุที่ศรีธัญชัยเป็นคนนอนคืนสายเป็นประจำจึงไม่สามารถเข้าเฝ้าได้ทัน เขาจึงหาทางเอาตัวรอดโดยเอาเชือกผูกไก่ แล้วจูงให้เดินตามหลังในขณะที่เข้าเฝ้าและอ้างว่า “เข้าเฝ้าก่อนไก่” ตามที่ทรงรับสั่งแล้ว ถัดจากนั้นมาอีกพระองค์ทรงแก้เผ็ดโดยรับสั่งให้ “เข้าเฝ้าพร้อมทั้งครวเรือน” โดยทรงคาดว่าศรีธัญชัยคงไม่สามารถเอาเชือกผูกครวเรือนลากจูงมาได้เหมือนไก่แน่ ศรีธัญชัยจึงแก้โดยหาไม้พายที่ใช้สำหรับพายเรือ แล้วขึ้นไปนั่งบนหลังคาครวเรือน และร้องว่า “เย้ว เย้ว จงไปพร้อมกันทั้งครวเรือน ๆ” แต่ครวเรือนก็ไม่สามารถที่จะเคลื่อนที่ไปได้ เมื่อถูกตามตัวให้ไปแก้ข้อหา ศรีธัญชัยอ้างว่าเขาได้พยายามพายมาแล้ว แต่ครวเรือนไม่ยอมเข้าเฝ้า ก็ถูกตามตัวให้เข้าเฝ้าเสียก่อน เขาจึงไม่กล้าข้รับสั่ง จึงต้องรับมาโดยที่ไม่มีครวเรือนมาด้วย จึงไม่ใช่เป็นความผิดของเขา หากแต่เป็นความผิดของครวเรือนต่างหาก จึงทำให้เขารอดจากการถูกลงอาญาไปได้อีกครั้งหนึ่ง

ท้าวพานั่นเรื่องข้ามน้ำ... และยินยอมให้ไถ่ถอนเมียงคืนด้วยเงินสี่บาท

ดูเสมือนว่าจะมีเหตุการณ์ให้ศรีธัญชัยได้ลองภูมิปัญญาเล่นอยู่เสมอ ในคราวนี้ก็เช่นกัน มีลาวเถียงผู้หนึ่งกำลังนำเมียงบรรณาการมาถวายแก่ทางอยุธยา ในระหว่างทางได้พบ

ศรีธัญชัย จึงได้สอบถามเรื่องความคืบหน้าของแม่น้ำว่าพอที่จะ “เดินข้าม” ไปได้หรือไม่ ศรีธัญชัยแย้งว่าแม่น้ำจะคืบขนาดไหนก็ไม่สามารถเดินข้ามไปได้ จึงมีการโต้เถียงถึงขั้นทำพนันกันขึ้น โดยลาวผู้หนึ่งบอกว่าจะยอมใช้เมียงบรรณาการนั้นเป็นเดิมพัน เมื่อตกลงกันแล้ว ลาวก็ลงเดิน “ข้ามน้ำ” ไปได้อย่างง่ายดายตามที่เขาเข้าใจ และถือว่าเขาเป็นฝ่ายชนะ แต่ศรีธัญชัยแย้งว่าลาวเป็นฝ่ายแพ้ เพราะมิได้เดิน “ข้ามน้ำ” ตามข้อตกลง (คำว่า “ข้าม” ของศรีธัญชัย หมายถึงก้าวเท้าครั้งเดียวก็สามารถข้ามแม่น้ำไปได้เลย) หากแต่ที่ลาวเถียงกระทำนั้นเป็นการเดิน “ลุยน้ำ” ต่างหาก แล้วศรีธัญชัยก็แย่งเอาเมียงบรรณาการนั้นมาเป็นของตนเสียคือ ๆ ลาวจึงร้องไห้และนำเรื่องไปฟ้องร้องต่อท้าวเจษฎา พระองค์ทรงพินิจดูก็รู้ว่าลาวเถียงผู้หนึ่งถูกศรีธัญชัยหลอกอีกแล้ว จึงทรงเอ่ยที่จะขอไถ่ถอนเมียงนั้นคืน ซึ่ง ศรีธัญชัยก็ยอมตกลงแต่โดยดี แต่ขอเรียกค่าไถ่จากเจ้าเหนือหัวเป็นเงิน “สี่บาท” ครั้นท้าวเจษฎาทรงตกลงและทรงมอบเงินให้จำนวนสี่บาท แต่ศรีธัญชัยไม่ยอมรับ โดยอ้างว่าคำว่า “สี่บาท” ของเขาหมายถึงจำนวน “สี่บาทพระ” (คือ เอาเงินมาใส่ให้เต็มทั้งสี่บาท) ซึ่งสร้างความแค้นพระทัยให้แก่พระองค์เป็นอย่างยิ่งที่ทรงเสียรู้และเสียเงินในท้องพระคลังเป็นจำนวนมากให้แก่ศรีธัญชัยในครั้งนั้น

หาเรื่องให้เหนือหัวกริ้ว แต่ก็เอาตัวรอดได้ตามเคย

ครั้นอยู่มาวันหนึ่งพระนางสุทริมาพระมเหสีทรงประจวบ ท้าวเจษฎาจึงสั่งให้โหรหลวงทำนายโชคชะตา โหรหลวงทูลว่าพระมเหสีจะหายป่วยภายในเวลาเร็ววัน แต่ศรีธัญชัยแกล้งทำนายบ้างว่าพระมเหสีจะต้องสิ้นพระชนม์ภายใน ๗ วัน ทำให้ท้าวเจษฎากริ้วมาก และให้นำตัวศรีธัญชัยไปขังไว้ ครั้นครบ ๗ วัน พระมเหสีมิได้เป็นอะไร จึงให้เบิกตัวศรีธัญชัยออกมาประหารชีวิต แต่ศรีธัญชัยยังยืนยันว่าเขาทำนายถูกต้อง เพราะไม่ว่าใครก็ตามจะต้องเสียชีวิตภายใน ๗ วัน(คือไม่วันใดก็วันหนึ่งใน ๗ วัน จากวันอาทิตย์ถึงวันเสาร์) พระองค์มิรู้จะทรงโต้แย้งศรีธัญชัยว่าอย่างไรดี จึงทรงสั่งว่า “ไปให้หันอย่ามาให้เห็นหน้าอีก” ครั้นวันรุ่งขึ้นศรีธัญชัยก็ทำเป็นเดรตรง คือ เข้าเฝ้าโดยการคลานก้มหน้าลงพื้นแล้ว “โผล่ก้น” มาก่อน โดยอ้างว่าเขาได้ทำตามรับสั่งอย่างเคร่งครัด เมื่อไม่ให้เห็นหน้าเขาจึงต้องหันก้นเข้าเฝ้า การกระทำในครั้งนี้แม้พระองค์จะกริ้วอย่างไรก็ไม่สามารถที่จะเอาโทษศรีธัญชัยได้ถนัดนัก จึงปล่อยไปอีกครั้งหนึ่ง และทรงหาเรื่องแกล้งศรีธัญชัยโดยให้ไปหา “ต้นฝ้ายพร้อมทั้งใบ” มาถวาย มิเช่นนั้นจะถูกลงโทษ ศรีธัญชัยก็ไปหา “ต้นฝ้ายพร้อมทั้งใบ” มาถวาย โดยอ้างว่า “ต้นฝ้าย” เป็นต้นไม้ที่ให้กำเนิดผ้า ฉะนั้นต้นฝ้ายจึงเป็น “ต้นผ้า” จึงทำให้เอาตัวรอดไปได้

ครั้นอยู่มาวันหนึ่งพระองค์สั่งให้ศรีธนูชัยไป “เก็บพริก” ศรีธนูชัยก็หายหน้าไป ครั้นพระองค์ให้คนไปตามก็ไปพบศรีธนูชัยกำลังนอนหลับสบายอยู่ใกล้กับต้นพริกนั้น เมื่อถูกกุมตัวมาลงโทษ ศรีธนูชัยกล่าวแก่ว่าพระองค์ทรงสั่งให้เขาไป “เก็บพริก” มิใช่ให้ไป “เด็ดพริก” ฉะนั้นเขาจึงต้องนอนรอจนกว่าจะมีเม็ดพริกล่วงจากต้นก่อนจึงจะเก็บได้ อีกครั้งหนึ่งพระองค์สั่งให้ศรีธนูชัยไปหา “ปากง่าม” (ไม้ปากง่ามที่ใช้ค้ำยัน) ศรีธนูชัยก็หา “คนปากแหวง” มาถวาย แล้วแก้ตัวว่าท้าวเจษฎาทรงพูดไม่ชัดเจนเองว่าจะเอา “ปากง่ามไม้” หรือ “ปากง่ามคน” แม้ท้าวเจษฎาจะกริ้วอย่างไร ก็ไม่สามารถเอาโทษศรีธนูชัยได้เช่นเคย จึงปล่อยให้พ้นโทษไปได้อีก และอีกครั้งหนึ่งที่พระองค์ทรงได้ช้างเผือกตัวโปรดมา ใคร ๆ ต่างพากันชื่นชมว่าช้างตัวนั้นมีลักษณะสวยงามทุกประการ แต่ศรีธนูชัยกลับแย้งว่าบรรดาขุนนางเหล่านั้นกราบทูลว่า ช้างเผือกสวยงามเพียงเพื่อจะเอาพระทัยท้าวเจษฎาท่านนั่นเอง ที่แท้แล้วช้างตัวนั้นมีส่วนบกพร่องสำคัญอยู่อย่างหนึ่ง จึงทำให้พระองค์กริ้วและขอให้ศรีธนูชัยชี้ข้อบกพร่องให้เห็น มิเช่นนั้นจะถูกลงโทษ ศรีธนูชัยก็ชี้ว่าช้างนั้น “ตัวกับตา” ไม่สมส่วน คือ ตัวใหญ่แต่ตาเล็ก เมื่อพระองค์ทรงพิจารณาแล้วก็ทรงเห็นความนั้นจริง เพราะโดยธรรมชาติของช้างเป็นสัตว์ที่มีตัวโตแต่ตาเล็กเช่นนี้เสมอ จึงมิได้คิดใจที่จะเอาโทษศรีธนูชัยแต่อย่างใดอีก

ทำพนันเรื่องกินกล้วยทั้งใบ และชวนเพื่อนมากินข้าวกับหมู

ครั้นอยู่มาอีกวันหนึ่งศรีธนูชัยทำพนันว่าคงไม่มีใครที่สามารถ “กินกล้วยทั้งใบ” ได้ คำว่า “กินกล้วยทั้งใบ” ตามความเข้าใจของคนทั่วไปหมายถึงกินกล้วยหมดทั้งผล ครั้นมีคนรับทำศรีธนูชัยก็ไปเอา “กล้วยทั้งใบ” (ผลกล้วยกับใบกล้วย) มาให้ ผู้นั้นก็ไม่สามารถกินกล้วยทั้งใบได้ จึงต้องยอมแพ้และเสียพนันให้แก่ศรีธนูชัยอีกตามเคย และอีกครั้งหนึ่งมีชาวต่างชาติมาทำพนันชนควาย แต่ศรีธนูชัยไม่สามารถหาควายตัวโตที่แข็งแรงพอมาคต่อสู้กับควายของชาวต่างชาติได้ เขาจึงไปหาลูกควายที่ยังไม่หย่านมมาต่อสู้แทน โดยปล่อยให้ลูกควายตัวนั้นหิวนมเต็มที่แล้วก่อน ครั้นพอกควายสองตัวมาเผชิญหน้ากัน ลูกควายก็โผล่เข้าไปหาควายตัวโตเพื่อพยายามที่จะคุคนมกินให้จนได้ ทำให้ควายตัวโตรู้สึกรำคาญ จึงวิ่งหนีไป ศรีธนูชัยจึงถือว่าควายของเขาเป็นฝ่ายชนะอีกตามเคย และด้วยเหตุที่ศรีธนูชัยชอบแกล้งคนอื่นอยู่เสมอจึงถูกแกล้งคืน โดยนายค่านคนหนึ่งชวนศรีธนูชัยไปรับประทานอาหาร “อาหารตามใจชอบ” ศรีธนูชัยมีทันคิด จึงรับปากโดยง่าย นายค่านจึงปรุง “อาหารตามใจชอบ” โดยใส่กรวดหินหินทรายตามใจชอบของนายค่านปกลงไปให้ศรีธนูชัยกิน เมื่อเสียรู้นายค่านแล้วศรีธนูชัยจึงจำต้องฝืนรับประทานอาหาร

งานนั้นจนหมดด้วยความแค้นเคืองเป็นอย่างยิ่ง ครั้นอยู่มาวันหนึ่งศรีธนูชัยได้ที่แก้แค้น จึงเชิญนายค่านมาเลี้ยงตอบแทนบ้าง โดยเชิญมาให้ “กินข้าวกับหมู” นายค่านไม่คิดว่าศรีธนูชัยจะยังคงเคียดแค้นตนอยู่อีก จึงรับปาก ครั้นมาถึงเข้าจริงๆ ถูกศรีธนูชัยให้ลงไปกินข้าว “ในรางเดียวกับที่หมูกิน” ตั้งแต่นั้นมานายค่านผู้นั้นจึงไม่ยุ่งเกี่ยวกับศรีธนูชัยอีก

ศรีธนูชัยบวชเป็นพระและหลอกตีหัวสมภาร

ศรีธนูชัยเป็นคนประเภทชั่วเจ็ดทีดีเจ็ดหนจริง ๆ หลังจากที่ทำบาปทำกรรมกับใครต่อใครไว้มากต่อมากแล้ว ก็ขอลาอุปสมบท แต่เมื่ออุปสมบทแล้วก็ยังไม่ทิ้งลายศเดิม คือเมื่อท่านสมภารให้ไปช่วยพระเณรรูปอื่นมุงหลังคา ศรีธนูชัยก็แกล้งไปนอนเฉย ๆ แต่เมื่อผู้อื่นทำงานเสร็จแล้ว ศรีธนูชัยเกรงว่าพระเณรเหล่านั้นจะนำเรื่องนี้ไปฟ้องสมภาร ศรีธนูชัยจึงหาทางแก้โดยขึ้นไปเปลี่ยนเชือกผูกค้ำจากที่พระเณรผูกบิด ไปทางขวาให้บิดมาทางซ้ายจนหมดสิ้น แล้วไปอ้างกับสมภารว่าตนเองต่างหากที่มุงหลังคาเพียงคนเดียว โดยดูหลักฐานได้จากเชือกผูกค้ำจากที่บิดมาทางซ้าย บรรดาพระเณรเหล่านั้นไม่สามารถหาหลักฐานมาได้แย้งได้จึงจำต้องปิกปากนิ่ง หลังจากนั้นแล้วศรีธนูชัยนึกสนุกอยากอวดฝีมือทำกับข้าว จึงรับอาสาแกงปลาให้สมภารฉัน แต่เมื่อแกงเสร็จแล้วเขาก็แอบกินเนื้อปลาจนหมด คงเหลือแต่ก้างไว้ให้สมภาร แล้วแกล้งกล่าวโทษแมลงวันว่าลงมาค่อมและเลียเนื้อปลาจนหมดสิ้น สมภารจึงสั่งว่าต่อไปนี้ถ้าเห็นแมลงวันเกาะที่ไหนก็ให้ไล่ตีที่นั่น และบังเอิญในขณะนั้นมีแมลงวันบินมาเกาะที่ศีรษะสมภารพอดี ศรีธนูชัยเห็นได้ที่จึงแกล้งตีแมลงวันบนหัวสมภารครั้งหนึ่ง (จงใจจะตีหัวสมภารนั่นเอง) สมภารก็ยังพาเชื่อไม่ถือโทษ คิดแบบซื่อ ๆ ว่าศรีธนูชัยคงจงใจจะตีแมลงวันจริง ๆ แต่ครั้นอยู่ต่อมาสมภารสั่งให้ศรีธนูชัยทำขนมถวาย โดยสั่งว่าให้ “ทำขนมขี้หมูขี้หมาอะไรก็ได้” ศรีธนูชัยก็แกล้งทำเป็นเผลอตรง เอาขี้หมูขี้หมาลงไปในขนม แล้วนำไปถวายสมภาร คราวนี้สมภารรู้ถึงธาตุแท้ของศรีธนูชัย จึงโกรธมาก และไล่พระศรีธนูชัยให้สึกกลางพรรษา อันที่จริงเรื่องที่เกี่ยวข้องกับพระเถระชั้นผู้ใหญ่เคยมีมาก่อนหน้านี้แล้วครั้งหนึ่งแล้ว คือตอนที่ศรีธนูชัยเข้ารับราชการในช่วงแรกๆ เขาหาขี้หมูไปหลายวัน ไม่ยอมเข้าเฝ้า โดยอ้างกับท้าวเจษฎาว่าที่ไม่มาเฝ้าเพราะเขาต้อง “ไปบอกหนังสือสังฆราช” ครั้นท้าวเจษฎาสืบสวนหาความจริง กลับได้ความเพียงว่าศรีธนูชัยเพียงแต่ไปบอกพระสังฆราชเรื่องที่ทำหน้าที่หนังสือตกหล่นระหว่างทางเท่านั้นเอง แต่การใช้เล่ห์กลของเขาทำให้เข้าใจเสมือนว่าเขาไม่เข้าเฝ้า เพราะเขาต้อง “ไปสอนหนังสือสังฆราช”

น้องกลับชาติมาเกิด และตามแก้แค้นศรีธนญชัย

หลังจากที่ถูกไล่ให้สึกกลางพรรษาแล้ว ศรีธนญชัยก็มากอขเรือข้ามฟากที่ท่าน้ำบึงเอิญขณะนั้นมีสามเณรรูปหนึ่งพายเรือผ่านมาพอดี ศรีธนญชัยจึงขออาศัยข้ามฟากไปด้วย และเล่ากันว่าสามเณรรูปนั้นก็คือน้องของศรีธนญชัยที่กลับชาติมาเกิดนั่นเอง หลังจากทีศรีธนญชัยนั่งพิจารณารูปร่างลักษณะของสามเณรรูปนั้นแล้ว ก็ให้รู้สึกประหวั่นพรั่นพรึงใจไม่น้อย เพราะท่าทางฉลาด ขี้เล่น แต่บางครั้งเงิบเฉย ดูแล้วทายใจยาก หลังจากนั้นจึงมองสามเณรอยู่พักหนึ่ง สามเณรก็ถามว่าจะให้ไปส่งที่ตรงไหน ศรีธนญชัยตอบโดยไม่ทันคิดว่าจะ “ส่งที่ตรงไหนก็ได้” ด้วยคำพูดที่หละหลวมเช่นนี้เอง สามเณรจึงนำศรีธนญชัยไปส่งที่กลางกอไม้ไผ่ที่อยู่ริมฝั่งน้ำ แล้วให้ศรีธนญชัยหาทางปีนป่าขไปเอง จนทำให้ศรีธนญชัยถูกหนามตำและซิคข่วนจนได้รับบาดเจ็บทั่วตัว การเลี้ยวสามเณรในครั้งนั้นเป็นข่าวเล่าลือไปทั่ว สำหรับศรีธนญชัยแล้วถือว่าเป็นการเสียเชิงอย่างใหญ่หลวง จึงสร้างความไม่สบายใจให้แก่เขาเป็นอย่างมาก และสามเณรผู้้นภายหลังได้สึกออกมา และเข้ารับราชการในตำแหน่ง “นายเวร” ของท้าวเจษฎา และยังได้ชื่อว่าเป็นผู้ที่มีความฉลาดปราดเปรื่องหาใครเสมอเหมือนได้ยาก ดูเสมือนว่าฟ้าแกั่งประทานลงมาเพื่อดัดจริตของศรีธนญชัยเลยทีเดียว คังกรรมที่เกิดขึ้น ก็ศรีธนญชัยไปกู้เงินของหญิงชราผู้หนึ่ง โดยสัญญาว่าจะใช้คืนเมื่อ “ครบสองเดือน” แต่ไม่ว่าเวลาจะล่วงเลยไปนานสักเท่าใด ศรีธนญชัยก็ไม่ยอมใช้คืน โดยอ้างว่ายังไม่ครบสองเดือน (ซึ่งศรีธนญชัยหมายถึงเดือน ๒ ดวงขึ้นพร้อมกัน) หญิงชราผู้้นจึงนำเรื่องนี้ขึ้นฟ้องต่อเจ้าเหนือหัว ท้าวเจษฎาจึงมอบหมายให้นายเวรเป็นผู้ชำระคดี จึงอยู่มาคืนวันหนึ่งในขณะที่เดือนทอแสงแจ่มจรัสอยู่บนฟ้า นายเวรจึงไปชวนศรีธนญชัยไปนั่งเรือเล่นจนเพลิน แล้วชี้ชวนให้ศรีธนญชัยแหงนหน้าขึ้นบนฟ้า แล้วถามว่า “นั่นคืออะไร” ศรีธนญชัยไม่ทันลุดคิด จึงตอบว่า “ดวงเดือน” แล้วนายเวรชี้ชวนให้ศรีธนญชัยก้มลงดูเงาของดวงเดือนในน้ำ แล้วถามว่า “นั่นคืออะไร” ศรีธนญชัยไม่ทันลุดคิดอีก จึงพลอดตอบออกไปว่า “นั่นก็ดวงเดือน” ทันใดนั้นก็ถูกนายเวรย้อนกลับทันที่ว่าบัดนี้ครบสองเดือนตามสัญญาแล้ว ท่านจะต้องใช้หนี้คืนแก่เจ้าของเสียที การเลี้ยวให้แก่มุคคตผู้้นซ้ำอีกเป็นครั้งที่สอง ได้เป็นข่าวเล่าลือไปทั่วอยุธยา ทำให้ศรีธนญชัยรู้สึกเสียหน้าเป็นอย่างยิ่ง จึงผูกใจเจ็บและพยายามหาทางแก้แค้นให้จงได้ ครันอยู่มาวันหนึ่งศรีธนญชัยจึงไปหาแดงโมมาพลหนึ่งเพื่อทำพนันกับนายเวรต่อหน้าพระที่นั่ง โดยขอใช้ชีวิตเป็นเดิมพัน ท้าวเจษฎาเห็นคังนั้นก็ทรงทักทาน แต่ด้วยแรงแห่งความอาฆาตพยาบาท ศรีธนญชัยจึงวิงวอนให้มีการพนันให้

จงได้ เมื่อเห็นว่าจะตัดทานได้ยาก ท้าวเจษฎาจึงทรงยินยอมตามนั้น โดยศรีธนูชัยขอให้นายเวรท้าว “ข้างใน” ของแดงโมฬ่นั้น “ขาวหรือดำ” นายเวรท้าวว่า “ขาว” และโดยบังเอิญที่แดงโมฬ่นั้นเป็นแดงโมฬ่นั้นที่มีเนื้อในสีขาว ฉะนั้นในยกแรกจึงดูเหมือนว่านายเวรจะเป็นฝ่ายชนะ แต่ถูกศรีธนูชัยเยาะเย้ยว่า คำว่า “ข้างใน” ยังมีสิ่งอยู่ข้างในกว่านั้นอีก คือ เมล็ดแดงโมฬ่ซึ่งเป็น “สีดำ” ในยกที่สองจึงดูเหมือนว่าศรีธนูชัยจะเป็นฝ่ายชนะ แต่ก็ถูกนายเวรโต้กลับทันทีว่า ยังมี “ข้างใน” กว่านั้นอีก คือ ภายในของเมล็ดแดงโมฬ่ เมื่อผ่าออกดูจะเป็น “สีขาว” เมื่อโคนเข้าไม้ศรีธนูชัยถึงกับนิ่งอึ้งและรู้สึกเสียใจมากจนถึงกับกระอักออกมาเป็นเลือด และตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา ศรีธนูชัยก็ล้มป่วยกระเสาะกระแสะตลอดมา

แม้อิงครวต่ายก็ยังฝากฉายไว้ให้ปรากฏ

หลังจากป่วยหนักครั้งนั้นแล้ว ศรีธนูชัยรู้ตัวว่าชีวิตตนเองคงไม่รอดแน่ จึงได้คิดว่าคนเคย “หมอบถนเข้าเฝ้า” ท้าวเจษฎามาตลอด จึงอยากที่จะให้พระองค์ “หมอบถนเข้าเฝ้า” คนสักครั้งหนึ่ง เมื่อคิดได้ดังนั้นศรีธนูชัยก็สั่งให้บ่าวไพร่ไปสร้างทับกระท่อมหลังคาเตี้ยไว้ที่ท้ายบ้าน โดยที่ทับกระท่อมนี้มีทางเข้าออกได้เพียงทางเดียว แล้วเขาก็แกล้งไปนอนป่วยอยู่ที่นั่นโดยอ้างว่าเพื่อต้องการความสงบ แล้วให้ศรีนวลเมียรักไปทูลท้าวเจษฎาว่าเขามีเรื่องที่จะกราบทูลก่อนตาย ท้าวเจษฎาคิดว่าคงเป็นเรื่องสำคัญ จึงเสด็จมาหาและขอมลคพระองค์ลง “หมอบถน” เข้าไปตามทางเตี้ย ๆ นั้น เพราะไม่มีทางอื่นที่เข้าสู่ทับกระท่อมนี้ได้ เรื่องสำคัญอันคาดไม่ถึงที่ศรีธนูชัยทูลต่อพระองค์ คือ เขาเพียงแต่บอกว่า “ปลาหมอปีงใส่ดับหมันกลับจึงจะดี ไม้ไผ่ที่อ่อนจะบอก จักดอกจึงจะงาม” พระองค์ทรงรู้ว่าถูกศรีธนูชัยกลั่นแกล้งอีกครั้งหนึ่ง ทำให้ทรงหงุดหงิดพระทัยมาก แต่ก็โอหสิกรรมให้ และยังมีอีกเรื่องหนึ่งที่ศรีธนูชัยรู้สึกกังวล คือ ตนเองเคยทำกับผู้อื่นไว้มาก จึงคาดว่าคงจะมีผู้อื่นตามมาแก้แค้นภายหลังจากที่ตนเองตายไปแล้ว เมื่อคิดได้ดังนั้นเขาจึงสั่งศรีนวลภรรยาว่าศพของเขาห้ามเผาด้วยพินชนิกอื่นนอกจาก “ไม้ลังตั้ง” เท่านั้น (บางสำนวนว่าใช้ “หมามูย” - ซึ่งทั้งสองอย่างนี้ ถ้าถูกเนื้อตัวใครเข้าแล้วจะทำให้คันมาก) ศรีนวลก็ช่วยจัดการให้ตามความประสงค์ และเป็นจริงดังที่เขาคาดไว้ คือ เมื่อเผาเสร็จสิ้นเรียบร้อยแล้ว บรรดานางสนมที่เคยเกลียดชังศรีธนูชัยอยู่ก่อน ต่างก็มาแก้แค้นโดยการเอี้ยวใส่ขี้เถ้ากองกระดูกนั้น จึงถูกขี้เถ้าไม้ลังตั้งพุ่งกระจายขึ้น ถูกอวัยวะเพศคันคะเยอและเกาจนบวมเป่งโดยทั่วหน้ากัน

๖. ความสรุป

ตามที่กล่าวมาทั้งหมดในบทนี้พอจะสรุปได้ว่า เรื่องศรีธนญชัยเป็นเพียงนิทานประเภทมุขตลก ที่ตัวละครของเรื่องเป็นบุคคลประเภทฉลาดแกมโกง การดำเนินท้องเรื่องตั้งแต่ต้นจนจบเป็นไปภายใต้บทบาทแห่งความเป็นคนเจ้าเล่ห์เพทุบายของตัวละครทั้งสิ้น จนสร้างความเคียดแค้นให้แก่ผู้อื่นโดยทั่วหน้ากัน แต่หลังจากที่ผู้อ่านหรือผู้ฟังได้อ่านหรือฟังนิทานเรื่องนี้แล้ว ก็มีได้ถือสาหรือเกิดความรู้สึกเคียดแค้นชิงชังต่อบทบาทอันชั่วร้ายของตัวละครแต่อย่างใด หากแต่เพียงรู้สึกขบขันหรือเห็นว่าเป็นเพียงเรื่องขวนขวายเท่านั้นเอง ทั้งนี้เพราะผู้อ่านโดยทั่วไปสามารถแยกแยะได้ว่าเรื่องนี้เป็นเพียงนิทานที่ต้องดำเนินเรื่องไปในลักษณะเช่นนี้

อย่างไรก็ตาม ผู้แต่งเรื่องนี้ก็ได้สะท้อนคติสอนใจให้เห็นบางอย่างว่า แม้จะเป็นเพียงนิทานมุขตลก แต่ครั้งเมื่อตัวละครได้ก่อกรรมทำเข็ญไว้มาก เขาก็ควรจะได้รับผลตอบแทนอันเกิดจากการกระทำนั้น เมื่อเขาเป็นคนเจ้าปัญญาและใช้ปัญญากระรานผู้อื่นไปในทางที่ไม่ถูกต้องตามทำนองคลองธรรม ท้ายที่สุดเขาก็ต้องรับผลอันเกิดจากการใช้ปัญญาอันชั่วร้ายนั้น อุปมาเหมือน “หมองูก็ต้องตายเพราะงู” นั่นเอง

ผู้ใดก็ตามที่ได้่านนิทานเรื่องนี้แล้ว ขอให้นึกเสียว่าเป็นเพียงนิทานที่เล่าสู่กันฟังเพื่อความสนุกสนานเพลิดเพลินเท่านั้นเอง และให้ถือเสียว่าการใช้ปัญญาหรือปฏิภาณไหวพริบอย่างฉลาดแกมโกงแบบศรีธนญชัยนั้น เป็นสิ่งที่ “เอาเยี่ยงได้ แต่ก็ไม่ควรเอาอย่าง” คือเพียงแต่รู้ไว้แต่ก็ไม่ควรนำมาประพฤติปฏิบัติจริง เพราะมิเช่นนั้นนอกจากจะก่อความเคียดแค้นให้แก่ผู้อื่นแล้ว ยังอาจจะก่อความเคียดแค้นให้แก่ตนเองในภายหลังได้